

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Ivana Podolšak

**Informatizacija kataloga gradske knjižnice: na
primjeru Gradske knjižnice Senj**

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2015.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Ivana Podolšak
Matični broj: 19202

Informatizacija kataloga gradske knjižnice: na primjeru Gradske knjižnice Senj

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost – smjer knjižničarstvo
Mentor: Prof. dr. sc. Aleksandra Horvat

Rijeka, 5. ožujka 2015.

SADRŽAJ

<u>UVOD</u>	1
<u>1. Knjižnični katalog</u>	3
<u>1.2. Abecedni katalog</u>	8
<u>2. Narodna knjižnica</u>	11
<u>2.1. Stanje u Republici Hrvatskoj</u>	14
<u>3. Gradska knjižnica Senj</u>	18
<u>3.1. Financiranje i nabava građe</u>	20
<u>3.2. Fond</u>	22
<u>3.3. Revizija, pohrana i zaštita građe</u>	23
<u>3.4. Korisnici i usluge za korisnike</u>	25
<u>4. Informatizacija kataloga Gradske knjižnice Senj</u>	30
<u>4.1. Programska podrška Medved</u>	31
<u>4.2. Programska podrška novije generacije</u>	33
<u>4.2.1. Programska podrška ZaKi</u>	33
<u>4.3. Nova generacija knjižničnih kataloga – Mrežni katalog ZaKi</u>	41
<u>4.3.1. Mrežni katalog ZaKi</u>	43
<u>4.4. Usporedba zapisa u katalozima Medved i ZaKi</u>	49
<u>4.4.1. Zapis u katalogu GK Senj</u>	50
<u>4.4.2. Zapis u skupnom katalogu ZaKi</u>	51
<u>ZAKLJUČAK</u>	56
<u>SAŽETAK</u>	58
<u>Summary</u>	59
<u>Literatura</u>	60

UVOD

Svrha je ovog rada opisati razvoj informatizacije kataloga jedne manje gradske (narodne) knjižnice od samih početaka, prve konverzije podataka s kataloga na listićima do uvođenja knjižničkog kataloga nove generacije.

Tradicionalni bibliografski ciljevi (identifikacija, te okupljanje istog i razlikovanje sličnog) kako su ih tijekom posljednjih nekoliko stoljeća definirali istaknuti teoretičari, pojavom generacije novih korisnika tzv. „digitalnih urođenika“, zahtijevaju prilagodbu i preoblikovanje kataloga mrežnom okruženju. Svrha je knjižničkog kataloga izgradnja bibliografskog sustava u knjižnici. Katalog možemo sagledati kao ishod ukupnog postupka obrade knjižnične građe u nekoj knjižnici.

Nedostaci kataloga na listićima poput smanjene dostupnosti, ograničenosti na materijalni format, nesustavnosti, različitih vrsta kataloga koje korisnik treba pregledati ili prevelike stručnosti koja otežava korisnicima upotrebu kataloga djelomično su riješeni pojavom Online Public Access Catalog-a (OPAC-a) koji je ujedinio sve vrste kataloga na listićima, a razvojem informacijsko-komunikacijske tehnologije preselio se na web pa govorimo o WebPAC-u. Osim što je objedinio različite vrste kataloga na listićima, WebPAC osigurava odmak od materijalnog zapisa omogućujući korisnicima dostupnost virtualnih zapisa. Svaka iduća generacija OPAC-a trudi se pojednostavniti katalog kako bi što više odgovarao potrebama korisnika. Prvo desetljeće 21. stoljeća obilježila su popularna internetska mjesta poput Google-a i Amazona koji nude brz pristup velikom broju publikacija. Da bi se prilagodile i postale konkurentne na mreži, knjižnice su u suradnji s informatičkim tvrtkama osmislile novu generaciju kataloga. Nova generacija kataloga svojim sučeljem, obogaćenim sadržajem, konfiguracijom i navigacijom bliža je popularnim internetskim pretraživačima.

U ovom radu definira se katalog (općenito) i knjižnični katalog, te ukratko opisuje razvoj kataloga do pojave OPAC-a, navodi se svrha kataloga, daje prikaz vrsta knjižničnih kataloga, s naglaskom na abecedni katalog. Kako rad prikazuje informatizaciju kataloga jedne gradske (narodne) knjižnice, definira se narodna knjižnica i navode osnovne značajke koje bi trebale imati narodne knjižnice 21. stoljeća. Ističe se važnost Strategije razvoja narodnih knjižnica Republike Hrvatske 2013. – 2015. Kako se ovaj rad bavi informatizacijom rada Gradske knjižnice Senj, detaljno je opisana djelatnost knjižnice, te su izneseni neki od recentnijih statističkih podataka vezanih uz njezino poslovanje. Nadalje se daje pregled informatizacije kataloga senjske knjižnice, od prve konverzije kataloga na listićima na programsku podršku Medved, temeljenu na operacijskom sustavu DOS do implementacije nove programske podrške ZaKi i kataloga nove generacije, potkrijepljene usporedbom zapisa u oba analizirana kataloga.

Cilj je ovog diplomskog rada analizom problematike na odabranom primjeru, olakšati i razjasniti neke od nedoumica s kojima se susreću knjižničari malih gradskih (narodnih) knjižnica u svom radu, s naglaskom na segmentu informatizacije kataloga.

1. Knjižnični katalog

Katalog je jedan od osnovnih pojmova u knjižničarstvu, pa knjižničari nerijetko polaze od pretpostavke da je prosječnom korisniku pri prvom susretu s knjižnicom jasno što je i kako se služiti katalogom. No, praksa pokazuje drugačije. Velik je broj korisnika koji pri upoznavanju svijeta knjižnice ne znaju da katalog postoji. Zbog toga je važno da se krene s educiranjem od najranije dobi kada još postoji velik interes za istraživanje nepoznatog jer iskustvo knjižničara na terenu govori o nelagodi koju primjećuju kod korisnika koji se kao djeca nisu „udomačili“ u knjižnici niti susretali s knjižničnim katalogom. Ova zadaća knjižnice, posebice narodne, detaljnije će biti obrazložena u poglavlju 2. *Narodna knjižnica*. Stoga, laički rečeno, imajući na umu korisnika koji prvi puta ulazi u knjižnicu, pri upućivanju na pretraživanje knjižničnog kataloga, da bismo mu olakšali snalaženje, objasnili bismo da je katalog popis knjiga koje ta knjižnica posjeduje. Ovo pojednostavljeno tumačenje pojma knjižničnog kataloga ne odstupa u potpunosti od stručnih definicija. U stručnoj se literaturi knjižnični katalog najčešće definira kao popis knjižnične građe jedne ili više knjižnica izrađen prema određenom redu¹.

Hrvatska enciklopedija² definira katalog (kasnolat. *catalogus* < grč. *κατάλογος*: nabranje, popis, listina) kao popis nečeg načinjen prema određenom redu, npr. abecednom, kronološkom, numeričkom, ili prema vrstama, bojama, važnosti i sl. Koristi se kao pomoćno sredstvo u organizaciji neke djelatnosti, npr. znanstvene, umjetničke, proizvodne (katalog zvijezda, katalog knjiga, katalog novčanica, katalog umjetničkih predmeta, katalog izložbe, katalog cijena, katalog proizvoda, i sl.). U knjižnici, katalog je popis knjiga, časopisa i ostale građe, uređen prema

¹ Horvat, A. Knjižnični katalog i autorstvo. Str.9.

² Hrvatska enciklopedija. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=30822> (20.1.2015.)

abecednom, strukovnom, kronološkom ili nekom drugom redu. Koristi se pri odabiru i nabavi, obradi, pretraživanju te zaštiti građe.

Nastanak prvih knjižničnih kataloga veže se uz sumersku civilizaciju. Pisani su klinastim pismom na glinenim pločicama. Kako su se mijenjali mediji na kojima se pohranjivalo znanje, mijenjali su se i materijali na kojima su objavljivani katalogi, pa tako govorimo o katalozima na glinenim pločicama, papirusu, pergameni, rukopisnim i tiskanim knjigama, katalogu na listićima, katalogi na mikrofilmu ili mikrofišu, strojno čitljivom katalogu i online katalogu.

Prvi katalogi bili su inventarni popisi koji su pokazivali imovinu knjižnice. U 16. i 17. stoljeću najčešći knjižnični katalog je stručni, koji građu okuplja prema stručnim skupinama – sadržaju (primjerice teologija, pravo, medicina). Ovi katalogi često su bili popraćeni abecednim autorskim indeksom. Prvim tiskanim katalogom smatra se katalog knjižnice Sveučilišta u Leidenu objavljen 1595 u obliku knjige. Tiskani katalog, također u obliku knjige, na kojeg su se ugledali ostali katalogi toga vremena, još uvijek stručni i popraćen abecednim autorskim indeksom, jest katalog Bodleiane iz 1605. Od prve polovice 19. stoljeća primat u smislu osnovnog kataloga u knjižnici preuzima abecedni katalog. Od konca 19. stoljeća pa sve do pojave kataloga na mikrofilmu i mikrofišu u drugog polovici 20. stoljeća, katalogi su dostupni na listićima. U 1960-ima nastaju računalni katalogi, koji su zamijenili potrebu da knjižnica izrađuje više zasebnih kataloga i omogućili pretraživanje knjižničnoga fonda po različitim kriterijima (imenu autora, naslovu, sadržaju, signaturi itd.). Razvoj informacijske i komunikacijske tehnologije krajem 20. stoljeća omogućio je da katalogi mnogih knjižnica u svijetu budu dostupni i korisnicima izvan knjižnice, tzv. javno dostupni računalni katalogi (OPAC) i mrežni katalogi (WebPAC).

1.1. Svrha i vrste kataloga do pojave OPAC-a

Svrha kataloga najčešće se opisuje određivanjem njegovih ciljeva i zadaća. Dva su osnovna cilja kataloga. Prvi je identificirati građu – bibliografska kontrola građe (dodjeljivanje identifikatora poput ISBN, ISSN, signature, inventarni broj). Drugi cilj kataloga je na jednom mjestu okupiti jednake jedinice (sva djela jednog autora ili sve publikacije o nekom predmetu), a razlikovati slične (sva izdanja ili prijevode jednog djela).

U prvoj polovici 19. stoljeća Antonio Panizzi, knjižničar Knjižnice Britanskog muzeja, implicitno je izrekao zadatke kataloga u obliku devedeset i jednog pravila. Katalog knjižnice prema Panizzi-ju³ mora „dati točan inventar knjiga koje ima, a u pravilu se koristi za utvrđivanje činjenice da li se određena knjiga nalazi u zbirci ili koja djela o određenom predmetu katalog sadrži“.

Klasičnu definiciju svrhe knjižničnog kataloga eksplicitno je naveo C. A. Cutter 1876. u *Pravilima za ukršteni katalog*. Prema Cutteru⁴ ciljevi kataloga su:

1. omogućiti osobi pronalaženje knjige za koju zna:
A) autora B) naslov C) predmet
2. pokazati što knjižnica ima:
D) od određenog autora E) o određenoj temi
F) u nekoj vrsti literature (drama, proza, pjesništvo)
3. pomoći u izboru knjige:
G) s obzirom na izdanje (bibliografiju)
H) s obzirom na vrstu (književna ili predmetna)

Za E. Verona⁵ svrha knjižničnog kataloga je da „korisnike (čitače i knjižnično osoblje) upućuje koje se knjige, rukopisi i druga knjižna građa nalaze u određenoj

³ Preuzeto s predavanja M. Willer, kolegij: Deskriptivna obrada građe 1. Ak.god. 2012/2013.

⁴ Buckland, M. Preoblikovanje knjižničnih službi i usluga. Str. 40.

⁵ Horvat, A. Knjižnični katalog i autorstvo. Str. 19.

knjižnici i da tako omogućiti i iskorištavanje i organsko izgrađivanje knjižničkog fonda. Zbog te svoje posredničke uloge između korisnika i knjižničkog fonda je katalog prijeko potrebno pomagalo svake knjižnice“.

C. A. Cutter ciljeve kataloga vidi kao odgovore na korisnička pitanja, zadaće kataloga temelje se na onome što korisniku treba i što mu je pri ruci kada pristupa katalogu. Idealni katalog trebao bi biti mjesto na kojem bi svaki korisnik u danom trenutku dobio cjelovit uvid u fond knjižnice. Korisnici većinom postavljaju pitanja poput: Ima li knjižnica određenu publikaciju? Koja izdanja određene publikacije ima knjižnica? Koje publikacije određenog autora ima knjižnica? Koje publikacije iz određenog stručnog područja ima knjižnica? Koje publikacije o određenom predmetu ima knjižnica?⁶

Odgovore na navedena pitanja katalozi mogu pružiti zahvaljujući stručnoj obradi građe. Stručna obrada građe u knjižnici obuhvaća formalnu (katalogizaciju) i sadržajnu obradu građe (klasifikaciju i predmetno označivanje). Možemo reći da su katalozi rezultati stručne obrade u knjižnici. Prije pojave strojno čitljivih kataloga knjižnice su izrađivale više različitih kataloga. Ovisno o načinu obrade građe razlikujemo formalne, stvarne i mješovite kataloge.

Katalogizacija se bavi s prva tri od navedenih korisničkih pitanja. Katalogizacija ili formalna obrada građe je postupak obrade građe tijekom koje se popisuju podaci bitni za identifikaciju određenog primjerka. Rezultat postupka katalogizacije su formalni katalozi. Najvažniji formalni katalog je abecedni katalog. Za razliku od abecednog kataloga koji je javan, matični katalog je formalni katalog namijenjen samo knjižničarima. Mjesni ili inventarni katalog je formalni, interni katalog u kojem kataložne jedinice slijede poredak dokumenata u zbirci ili na policama, a

⁶ Tadić, K. Rad u knjižnici. Poglavlje VI.

može se podudarati i s poretkom mjesnih signatura. Odgovore na korisnička pitanja o sadržaju publikacije daju stvarni katalozi, stručni (o građi iz određenog stručnog područja) i predmetni katalog (o određenom predmetu).

Razvoj informacijske tehnologije u drugoj polovici 20. stoljeća utječe na automatizaciju knjižničnog poslovanja. Informatizacijom knjižničnih kataloga 1970-tih pojavljuju se prvi javno dostupni računalni, odnosno strojno čitljivi katalozi – OPAC-i (Online Public Access Catalog).

1.2. Abecedni katalog

Prema K. Tadić⁷, katalogizacija je obrada građe tijekom koje se popisuju podaci bitni za identifikaciju određenog primjerka. Svrha je katalogizacije izrada abecednoga kataloga u kojem se kataložne jedinice slažu prema abecednom redu prezimena autora ili prema naslovu tih publikacija. Katalogizacija se obavlja prema određenim pravilima.

Početak rada na međunarodnoj standardizaciji smatra se IFLA-ina Međunarodna konferencija o kataložnim načelima održana u Parizu 1961. Konferencija se bavila abecednim autorsko-naslovnim katalogom s ciljem da se dogovore načela katalogiziranja koja će biti temelj za doradu postojećih ili izradu novih nacionalnih kataložnih pravilnika. Načela prihvaćena na konferenciji poznata su kao Pariška načela. Nastavak rada na međunarodnoj standardizaciji kataložnih postupaka je Međunarodni sastanak kataložnih stručnjaka 1969. u Kopenhagenu. Od 1974. godine u okviru IFLA-inog programa Univerzalne bibliografske kontrole objavljuju se međunarodni standardi i smjernice za opis svih vrsta knjižne i neknjižne građe (ISBD).

Početak 21. stoljeća pokazalo se da Pariška načela više nije moguće preraditi i prilagoditi, niti današnjim online katalogima niti sve većem broju novih vrsta građe, već je potrebno izraditi nova. Stoga IFLA 2009. objavljuje Izjavu o međunarodnim kataložnim načelima. Nova načela zamjenjuju i proširuju Pariška načela iz 1961. s ciljem da se izradi katalog primjeren današnjem korisniku. Načela su pisana kako bi bila primjenjiva na online knjižnične kataloge i usklađena s IFLA-inom studijom *Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa (FRBR)*⁸. Istovremeno IFLA započinje s radom na objedinjenom izdanju ISBD-a koje spaja specijalizirane

⁷ Tadić, K. Rad u knjižnici. Poglavlje IV.

⁸ Functional Requirements for Bibliographic Records

ISBD-ove u jedinstveni standard. Najveća promjena koju donosi objedinjeno izdanje ISBD-a je uvođenje nove skupine koja je uvrštena ispred preostalih osam skupina, *Skupine 0: Oblik sadržaja i vrsta medija*.

U Hrvatskoj se od 1971. primjenjuje Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga⁹ Eve Verona kao nacionalni kataložni pravilnik.

Prema Evi Verona osnovni zadaci abecednog kataloga su dati odgovor na pitanja:

1. posjeduje li knjižnica određenu publikaciju,
2. koja sve izdanja određene publikacije postoje u knjižnici,
3. koja sve djela određenog autora posjeduje knjižnica.

Da bi zadovoljila zadaće kataloga, svaka kataložna jedinica sadrži: odrednicu (riječi koje određuju mjesto te kataložne jedinice u katalogu) i kataložni opis (skup podataka potrebnih za identifikaciju same publikacije). Određivanje jedinstvene odrednice u Hrvatskoj podliježe članovima iz Pravilnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga. Kataložni opis izrađen je prema pravilima Međunarodnog standardnog bibliografskog opisa (ISBD) koja omogućuju ujednačenost izrade kataložnih zapisa. Pravila ISBD-a propisuju elemente i redoslijed navođenja podataka u kataložnom opisu. Sama pravila neovisna su o odrednici. U kataložnoj jedinici kataložnom opisu prethodi jedinstvena odrednica.

Katalog se sastoji od jedne glavne kataložne jedinice za svaku bibliografsku jedinicu i onoliko sporednih kataložnih jedinica i uputnica koliko je potrebno. Zadatak glavnih kataložnih jedinica je da u abecednom katalogu zastupaju određenu jedinicu bibliotečne građe (1. zadatak), te da na jednom mjestu u

⁹ Verona, E. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga : prvi dio odrednice i redalice. Zagreb :

Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1986. Str. 13 – 16.

abecednom katalogu okupe sve jedinice bibliotečne građe koje sadrže djela istog autora (3. zadatak).

U slučajevima kada glavna kataložna jedinica za neku jedinicu bibliotečne građe ne može istodobno udovoljiti i 2. zadatku abecednoga kataloga, *Pravilnik* predviđa da se osim glavne kataložne jedinice izradi još i sporedna koja će zastupati jedinstveni stvarni naslov djela. Zadatak je sporednih kataložnih jedinica da u abecednom katalogu na jednome mjestu okupe sva izdanja, prijevode, preradbe i sl. nekoga djela (2. zadatak), te da korisnicima olakšaju pronalaženje određene jedinice bibliotečne građe (1. zadatak).

Informacijski svijet u posljednja dva desetljeća obilježili su internetski pretraživači koji željenu informaciju prikazuju u trenu. Čovjeku je informacija dostupna takoreći u džepu. Pred katalozima je veliki izazov, jer iako je katalog i danas glavno pomagalo knjižnice koje korisnicima pomaže identificirati i pronaći građu koju trebaju, kataložni formati nisu uvijek usklađeni s pretraživačima pa njihov sadržaj ostaje nedostupan velikom broju korisnika¹⁰. Iako ne toliko brzi i dostupni u svakom trenutku, katalozi i dalje, u odnosu na internetske pretraživače, pružaju provjerenije, točnije i pouzdanije informacije.

¹⁰ Horvat, A. Knjižnice u procjepu : stručna obrada neknjižne građe : zbornik radova. Str.5.

2. Narodna knjižnica

IFLA-in i UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice definira narodnu knjižnicu kao lokalno obavijesno središte, koje svojim korisnicima omogućuje neposredan pristup svim vrstama znanja i informacija¹¹. Sam Manifest uz poslanje i određenje narodne knjižnice navodi i dvanaest ključnih zadaća koje se odnose na obrazovanje, pristup informacijama, osobni razvoj, kulturni razvitak, lokalne (kulturne) potrebe, koje „...moraju biti jezgrom službi narodnih knjižnica“¹². U zadaćama se prepoznaje važnost ulaska (narodne) knjižnice u život najmlađe populacije jer se time stvara dobar temelj za opstanak i budućnost same knjižnice. Moglo bi se reći da knjižnica sama kreira vlastitu bazu korisnika proaktivno se, kroz suradnju s lokalnom zajednicom, povezujući sa svojim budućim korisnicima. Tako se, primjerice ističe značenje stvaranja i jačanja čitateljskih navika djece najranije dobi kao i poticanje mašte i kreativnosti djece i mladih ljudi. Dalje, program Manifesta govori o financiranju, organizaciji i upravljanju narodnim knjižnicama. U pravilu, usluge narodne knjižnice su besplatne, a odgovornost u smislu osnivanja i financiranja snose lokalne i nacionalne vlasti.

Prema UNESCO-voj tipologiji koja razlikuje knjižnice prema kriteriju građe i kriteriju otvorenosti narodna knjižnica prikuplja, obrađuje, pohranjuje i daje na korištenje raznoliku građu, a otvorena je cjelokupnom stanovništvu. Uloga je narodne knjižnice da svojim službama i uslugama potiče i širi opće obrazovanje, stručni i znanstveni rad. Jedna od njezinih važnih zadaća je i promicanje navike čitanja te korištenje raznolikih knjižničnih usluga među svojim korisnicima¹³.

¹¹ IFLA-ine Smjernice za narodne knjižnice. Dodatak 1. Str. 105.

¹² IFLA-ine Smjernice za narodne knjižnice. Dodatak 1. Str. 106.

¹³ Tadić, K. Rad u knjižnici. Poglavlje I.

Djelatnosti narodne knjižnice su raznovrsne. Cilj im je zadovoljiti obrazovne i informacijske potrebe svoje zajednice pružanjem usluga i osiguravanjem raznolike građe (na raznolikim medijima), ali i osigurati mogućnost osobnog razvoja korisnika uključujući potrebe vezane uz razonodu i slobodno vrijeme. Druga važna uloga narodne knjižnice je njezina društvena uloga. Ona je javni prostor i mjesto okupljanja. To je posebice važno u sredinama gdje ne postoje druga mjesta okupljanja, pa se knjižnica s pravom ponekad naziva *dnevnom sobom zajednice*¹⁴.

Više nego ikad prije knjižnice su suočene s izazovima (možemo reći i opstanka) te se nerijetko preispituju njezine uloge i zadaće u društvu. Knjižnica više nema primat u osiguravanju pristupa informacijama kao što je to bilo prije pojave interneta. Iako internet vrvi nepouzdanim i neprovjerenim informacijama, brz je i uvijek dostupan. Trenutno, knjižnice traže svoje mjesto unutar društva 21. stoljeća. Narodne knjižnice, možda upravo zahvaljujući svojoj otvorenosti i raznolikosti populacije koja ih posjećuje, primjer su knjižnica koje su se relativno brzo i dobro snašle u novoj situaciji okrenuvši se upravo pristupu *dnevne sobe zajednice*.

Temeljne zadaće koje bi narodna knjižnica 21. stoljeća trebala zadovoljiti mogu se definirati kroz ovih šest osnovnih točaka¹⁵:

1. Podupiranje demokracije i civilnog društva u okvirima informacijskog društva
2. Podupiranje ekonomskog i društvenog napretka
3. Osiguravanje preduvjeta za programe cjeloživotnog učenja

¹⁴ IFLA-ine Smjernice za narodne knjižnice. Str. 21.

¹⁵ Katalenac, D. Narodne knjižnice i novi mediji : upravljanje novim uslugama u narodnim knjižnicama. // Narodne knjižnice u novoj Europi : utjecaj globalizacije i informatizacije na narodne knjižnice u tranzicijskim zemljama : zbornik radova. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, Gradska knjižnica, 2003.

4. Osiguranje i njegovanje kulturne i jezične raznolikosti u okvirima informacijskog društva
5. Aktivno djelovanje omogućavanjem pristupa internetu za sve slojeve društva, podupiranjem zajedničkih vrijednosti i služba zajednici
6. Izgradnja prepoznatljive vizije narodnih knjižnica kao temeljnih informacijskih infrastrukturnih ustanova za 21. stoljeće

Neki od primjera europske prakse pokazuju upravo ovakvu intenciju razvoja narodnih knjižnica; pa tako primjerice knjižnica postaje *središte za otvoreno učenje, kulturni cafe, središte zajednice, info postaja*. Neki od inovativnih koncepata njemačkih narodnih knjižnica su:

Kabineti – ovaj koncept polazi od ideje da poredak u glavama korisnika nije istovjetan onome na policama knjižnice. Primjer ovakve ideje je Gradska knjižnica Paderbron koja je organizirana kao niz kabineta (računalna knjižnica, duh i tijelo, okoliš i potrošači). Kabinete vode samostalni timovi koji imaju vlastiti proračun.

Trgovine – Gradska knjižnica Gütersloh koja u prizemlju ima pročelje s izlozima: Savjeti za vikend, Fitness + ljepota, Živjeti savjesnije, Građenje + stanovanje.

Pulovi – medijateka Gradske knjižnice Stuttgart. Ukupna građa medijateke razvrstana je u pulove. Svaki pul sadrži sve medije o određenoj temi (Slobodno vrijeme; Posao, karijera, gospodarstvo; lakše kroz život...).

Knjižnice u susjedstvu – prilagođene potrebama gradske četvrti.

Tematske knjižnice – primjer je Knjižnica s tematikom putovanja u Dresdenu.

Knjižnica kao mjesto učenja – polazna točka za ovaj koncept je potreba za cjeloživotnim, samostalnim učenjem. Ciljana skupina korisnika prvenstveno su odrasle osobe izvan sustava akademske zajednice. Optimalna sredina (prema ispitanim korisnicima Gradske knjižnice Stuttgart) trebala bi osigurati: mir, što je

moguće više medija (knjige na prvom mjestu), stručno i pristupačno osoblje, pristup datotekama knjižnice i pristup internetu (računala)¹⁶.

2.1. Stanje u Republici Hrvatskoj

U Osijeku je 2004. godine održano 2. savjetovanje za narodne knjižnice na kojem se upozorilo na nužnost izrade strategije razvoja narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Prvobitni nacrt Strategije prihvaćen je od strane struke no „...akcijski plan koji je trebao uslijediti nije nikada donesen niti je Strategija prihvaćena od strane Ministarstva kulture Republike Hrvatske kao službeni dokument...“¹⁷. Kako bi krenulo s izradom prijedloga nove strategije razvoja hrvatskih narodnih knjižnica, Hrvatsko knjižničarsko društvo je imenovalo Povjerenstvo koje je 2012. godine na 38. skupštini Hrvatskog knjižničarskog društva predstavilo prijedlog *Strategije razvoja narodnih knjižnica 2013. – 2015* (dalje u tekstu *Strategija*).

Strategija se temelji na zakonodavstvu koje se primjenjuje u hrvatskim narodnim knjižnicama. To su zakonski i podzakonski akti, dokumenti tijela i ustanova nadležnih za razvoj i djelovanje knjižnica te niz međunarodnih dokumenata i deklaracija iz područja knjižničarstva¹⁸.

Prema analizi stanja iz 2011. godine *Strategija* je pokazala da hrvatske narodne knjižnice ne pokrivaju u potpunosti niti ravnomjerno stanovništvo RH. To je

¹⁶ Henning, W. Inovativni knjižnični koncepti. // Narodne knjižnice u novoj Europi : utjecaj globalizacije i informatizacije na narodne knjižnice u tranzicijskim zemljama : zbornik radova. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, Gradska knjižnica, 2003.

¹⁷ Prijedlog Strategije razvoja narodnih knjižnica Republike Hrvatske 2013. – 2015. Dostupno na: <http://www.knjiznica.hr/obavijesti.php?id=54> (11.1.2015.)

¹⁸ U prijedlogu *Strategije* detaljno su popisani navedeni akti

rezultat različite gospodarske razvijenosti pojedinih dijelova. Isto tako još uvijek ne postoji jedinstvena mreža narodnih knjižnica u smislu podsustava hrvatskog knjižničnog sustava. Financiranje hrvatskih narodnih knjižnica neujednačeno je i ovisi o mogućnostima osnivača. Neki od problema nedovoljnog izdvajanja financijskih sredstava vidljivi su kod opremanja i preuređenja knjižnica, preseljenja u adekvatniji prostor; zapošljavanja stručnog osoblja; nabave građe i izgradnje zbirki. Financiranje je bitno i u segmentu informatizacije narodnih knjižnica, koje bez informacijsko-komunikacijske tehnologije i pristupa izvorima informacija danas teško mogu konkurirati na tržištu informacija. Zabrinjava podatak da i danas postoje knjižnice koje ne koriste niti jedan računalni program. Mnoge knjižnice koriste zastarjele i nestandardizirane računalne programe što otežava kooperativnu obradu i razmjenu podataka.

Vrlo je mali broj računala namijenjen korisnicima, računalna oprema je u većini slučajeva zastarjela (premašuje starost od 5 godina). Podaci iz 2011. godine pokazuju da je bežični internet prisutan samo na 102 mjesta, a knjigomati i samozaduživanje omogućeno je tek na nekoliko mjesta u Hrvatskoj¹⁹. Važno je istaknuti da većina knjižnica u Hrvatskoj, upravo iz financijskih razloga, naplaćuje članarinu i korištenje interneta u čemu odstupaju od međunarodnih načela.

Strategija donosi viziju narodne knjižnice kao „...temeljne javne ustanove lokalne zajednice te njezino kulturno, obrazovno, informacijsko i društveno središte“ te njezinu misiju prema kojoj su narodne knjižnice „...neizostavan čimbenik gospodarskog i društvenog razvoja lokalne zajednice i društva u cjelini te imaju raznovrsne zadaće...“²⁰. Narodne knjižnice promiču već spomenute vrijednosti demokratskog društva: slobodan pristup izvorima informacija i znanja, kulturnu

¹⁹ Prijedlog Strategije razvoja narodnih knjižnica Republike Hrvatske 2013. – 2015. Dostupno na:

<http://www.knjiznica.hr/obavijesti.php?id=54> (11.1.2015.)

²⁰ Isto.

raznolikost, slobodu izbora, jednakost građana. *Strategija* donosi tri opća cilja te posebne ciljeve i aktivnosti za njihovu provedbu.

Prvi cilj odnosi se na podizanje razine svih vrsta pismenosti i čitanja za sve. U tu svrhu potrebno je prvenstveno djeci i mladima (do navršenih 18 godina života); osigurati slobodan pristup knjižničnim uslugama te omogućiti posudbu i korištenje svih vrsta knjižnične građe; narodnim knjižnicama i njihovim korisnicima osigurati pristup e-knjizi; pokrenuti nacionalni program za poticanje čitanja, te kontinuirano raditi na promicanju knjižnične građe, programa i usluga.

Drugi cilj *Strategije* je osigurati knjižnične usluge svim građanima RH putem funkcionalne mreže knjižničnih usluga. To uključuje pozicioniranje narodnih knjižnica kao ustanova koje promiču, potiču i provode stvarnu socijalnu inkluziju građana, povećanje broja aktivnih članova u narodnim knjižnicama na 25% stanovništva RH, osigurati odgovarajući organizacijski oblik knjižnične djelatnosti u skladu sa Zakonom o knjižnicama u svim jedinicama lokalne samouprave gdje ona ne postoji, poticati djelovanje postojećih i osnivanje novih pokretnih knjižnica.

I na kraju, treći opći cilj *Strategije* je iskorištavanje prednosti suvremenih informacijskih i komunikacijskih tehnologija. U tu svrhu definirano je pet posebnih ciljeva koji bi trebali građanima omogućiti: pristup suvremenoj informacijskoj i komunikacijskoj opremi u narodnim knjižnicama, besplatan pristup internetu u narodnim knjižnicama, besplatan pristup bazama podataka i izvorima informacija financiranim javnim sredstvima u narodnim knjižnicama, digitalizaciju knjižnične građe i omogućavanje slobodnog pristupa digitalnim sadržajima financiranim javnim sredstvima, te osigurati usluge na daljinu.

Opći ciljevi namijenjeni su prvenstveno korisnicima narodnih knjižnica. No, da bi zadaci koje narodnim knjižnicama postavlja *Strategija* bili ostvarivi potrebno je zadovoljiti infrastrukturne i stručne preduvjete. Jedan od nužnih preduvjeta je racionalizacija i zajedničko upravljanje resursima u smislu provođenja

kooperativne katalogizacije dogovorenim protokolom za razmjenu podataka, neovisno o programskoj podršci koja se u pojedinoj knjižnici koristi.

Niz međunarodnih i hrvatskih dokumenata (IFLA-in i UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice, IFLA-ine Smjernice za narodne knjižnice, Kopenhaška deklaracija o važnosti narodnih knjižnica u informacijskom društvu, Izjava IFLA-ine Komisije za slobodu izražavanja i slobodan pristup informacijama Knjižnice i intelektualna sloboda, Pulman-ove smjernice, Zakon o knjižnicama, Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj) usmjeravaju hrvatske narodne knjižnice na njihovom putu kroz 21. stoljeće. *Strategija* predlaže reviziju nekih hrvatskih zakonskih i podzakonskih rješenja (Zakon o lokalnoj i područnoj samoupravi, Standardi za narodne knjižnice u RH) u svrhu osiguravanja stabilnog financiranja knjižnica iz javnih proračuna kao nužnog preduvjeta za dugoročnu održivost knjižničnih usluga, jer elementi bitni za osnivanje, razvoj i djelovanje narodnih knjižnica od njihovih začetaka do danas su otvorenost i dostupnost svim građanima bez obzira na dob, obrazovanje ili profesiju, te redovito financiranje od strane lokalne vlasti, ubiranjem poreza građana²¹.

Uzevši u obzir kvalitetno razrađene ciljeve, te viziju moderne narodne knjižnice koja se nazire iz navedenih dokumenata, očito je da narodne knjižnice u Hrvatskoj imaju više izazova kod dostizanja tih ciljeva. U prvom planu naglašavaju se financijski problemi. No, uz financijske, izazovi uključuju i povezivanje većeg broja informacija u knjižničnom sustavu, ponudu novih usluga koje ne zahtijevaju značajnije financijske izdatke, te „ciljanje“ pojedinih skupina stanovništva, koje imaju teškoća u pristupu informacijama.

²¹ Stipanov, J. Knjižnice i društvo. Str. 211.

3. Gradska knjižnica Senj

Gradska knjižnica Senj, smještena u samom centru, kulturno je i informacijsko središte grada Senja i okolice. Začeci Gradske knjižnice Senj datiraju s početka 19. stoljeća kada predstavnici senjskog plemstva zajedno s patricijima osnivaju Casino nobile (društvo plemenitih), a trgovci i građani Casino mercantile (društvo trgovaca). U vrijeme djelovanja ilirskog pokreta ova se dva društva (Casina) u siječnju 1835. godine ujedinjuju u Senjsku narodnu čitaonicu i knjižnicu. Senjska narodna čitaonica i knjižnica djeluje bez prekida sve do Drugog svjetskog rata kada zbog stradanja samog grada knjižnica na neko vrijeme prekida s radom. Od 60-ih godina prošlog stoljeća, knjižnica i čitaonica djeluje u sklopu Narodnog sveučilišta, današnjeg Pučkog otvorenog učilišta „Milutin Cihlar Nehajev“. Krajem 2005. godine Gradska knjižnica Senj izdvaja se iz navedene ustanove, te postaje samostalna ustanova čiji je osnivač Grad Senj²². Od 9. lipnja 2006. godine Gradska knjižnica Senj djeluje kao samostalna javna ustanova.

Kroz povijest Knjižnica je često mijenjala adrese, no usprkos učestalim preseljenjima te oskudijevanju u knjižničnom fondu održala se do današnjih dana što dokazuje potrebu zajednice za ovom kulturnom ustanovom.

U ljeto 2008. dovršen je proces preseljenja Knjižnice iz prostorija Otvorenog učilišta u novi, adekvatniji prostor. Financiranje cjelokupnog projekta preseljenja, koje je stajalo više od 2 milijuna kuna (otkup prostora, inventar, informatička oprema) snosili su Grad Senj i Ministarstvo kulture.²³

Svoju djelatnost Gradska knjižnica Senj obavlja u skladu sa Zakonom o knjižnicama, Standardima za narodne knjižnice RH i Zakonu o upravljanju javnim ustanovama u kulturi. Knjižnica nabavlja i stručno obrađuje građu, čuva i štiti

²² Prpić, Ana. Narodne knjižnice Ličko-senjske županije : diplomski rad. Zagreb : Filozofski fakultet, 2009.

²³ Isto.

građu, izrađuje biltene, kataloge, gradi zavičajnu zbirku. Također, Knjižnica omogućuje korisnicima pristup informacijama prema njihovima potrebama i zahtjevima te potiče i pomaže korisnicima pri izboru i korištenju kako knjižne tako i ostalih vrsta građe.

Danas je Gradska knjižnica Senj samostalna središnja narodna knjižnica otvorena za građanstvo pet dana u tjednu (svaki radni dan 7-14 sati, utorkom i četvrtkom i u poslijepodnevnim satima 17-19 sati), te svaku drugu subotu u mjesecu od 8 do 14 sati. Knjižnica u svom sastavu ima dva ogranka – Sveti Juraj i Krasno. Osoblje čine dva diplomirana knjižničara od kojih jedan uz ostale obavlja i poslove ravnatelja, te dva pomoćna knjižničara – jedan u središnjem odjelu i jedan zadužen za ogranke.

Gradska knjižnica Senj raspolaže s odjelom za odrasle, dječjim odjelom, odjelom informatike, čitaonicom dnevnog tiska, prostorom za obradu građe te izložbenim prostorom²⁴. Osnova poslovanja knjižnice i, možemo reći, njezina misija je osigurati svakom pojedincu pravo na pristup informacijama. Knjižnica kao informacijsko središte grada Senja i okolice organizira brojne aktivnosti i događanja za svoje korisnike. Primjerice, osim što organizira likovne izložbe i promocije knjiga - najčešće su to promocije novih djela senjskih književnika - knjižnica se predstavlja javnosti i kroz gostovanja na lokalnoj radio postaji, provodi radionice u suradnji s lokalnim dječjim vrtićem i osnovnom školom kako bi se potaklo najmlađu populaciju na čitanje te organizira mjesečna predavanja i savjetovanja popularno-psihološke, prirodoslovne, zdravstvene i druge tematike za koju postoji interes zajednice.

²⁴ Gradska knjižnica Senj. Izvješće o radu za 2013. godinu.

3.1. Financiranje i nabava građe

Gradska knjižnica Senj danas je samostalna ustanova financirana najvećim dijelom sredstvima lokalne uprave (Grad Senj i županija), Ministarstva kulture te vlastitim sredstvima. Osnivač knjižnice (Grad Senj) iz gradskog proračuna osigurava plaće zaposlenima, regres za godišnji odmor, ostale rashode za zaposlene, doprinos za obvezno zdravstveno osiguranje, doprinos za poticanje zapošljavanja, materijalne troškove te nabavu knjiga i računalne opreme. Vlastita sredstava uključuju: prihode od članarina, zakasnina i korištenja interneta koje se naplaćuje korisnicima knjižnice.

Sustav međuknjižnične razmjene ne koristi veliki broj korisnika zbog njihove nespремnosti za snošenje troškova. Velik dio sredstava knjižnica dobiva od Ministarstva kulture. Sredstva za usluge održavanja, grijanja i hlađenja te za održavanje i servisiranje informatičke opreme osigurava većim dijelom osnivač, a dio se izdvaja iz vlastitih sredstava.

Nabava knjižne građe financira se sredstvima osiguranim od strane Grada Senja i Ministarstva kulture. Knjižnica nabavu obavlja kontinuirano cijele godine, a fond se obnavlja i nadopunjuje kupnjom, poklonom te otkupom Ministarstva kulture. Vrijedna građa najčešće se dobiva otkupom Ministarstva. U novije vrijeme Knjižnica je krenula i s nakladničkom djelatnošću u skladu s financijskim mogućnostima, a fokusirana je uglavnom na izdanja senjskih autora, primjerice *Pjesnički abecedarij* Klare Poljak Poljarević (Slika 1). Vlastita naklada, iako još u začetima, u budućnosti bi trebala osigurati bazu za još jedan oblik nabave – zamjenu.

Slika 1. Predstavljanje zbirke poezije *Pjesnički abecedarij 2014. godine*

Prema financijskim podacima za 2013. godinu Ministarstvo kulture odobrilo je iznos od 50.000 kn (za knjižnu i neknjižnu građu), a Grad Senj je za istu godinu osigurao iznos od 40.000 kn. Za nabavu informatičke opreme u Gradskoj knjižnici Senj i njezinim ograncima, Ministarstvo je osiguralo 10.000 kn, a iznos od 3.000 kn osigurala je knjižnica iz vlastitih sredstava. U istoj godini Gradska knjižnica Senj nabavila je ukupno 1.617 naslova i to najvećim dijelom kupnjom (1.043 naslova), zatim otkupom (554 naslova), a Knjižnici je darovano 20 naslova. Osim knjiga, Knjižnica je tijekom 2013. godine redovito, kupnjom ili darom nabavljala periodiku (6 dnevnih novina i 18 časopisa) te ukupno 95 jedinica elektroničke građe (15 CD-a, 10 CD ROM-ova i 70 DVD-a)²⁵.

Pri izradi plana nabave GK Senj provodi istraživanje unutar zajednice korisnika o njihovim potrebama. Anketa koju pri tom ispunjavaju korisnici jedan je od načina na koji naslovi ulaze na listu desiderata. Također, knjižnica surađuje i uzima u razmatranje potrebe važnijih senjskih obrazovnih, kulturnih i političkih institucija kao što su primjerice Osnovna škola Silvija Strahimira Kranjčevića Senj, Srednja

²⁵ Čović, Marijana (GK Senj). Osobni intervju. Svibanj 2013.

škola Pavla Rittera Vitezovića, Župni ured Grada Senja, Gradska uprava Grada Senja, Gradski muzej Senj, Zavod za zapošljavanje, Dječji vrtić „Travica“.

3.2. Fond

Gradska knjižnica Senj prema Standardima za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj²⁶ pripada knjižnici VI. tipa (područje od 5.000 do 10.000 stanovnika). Sama knjižnica ima 1.030 korisnika i knjižni fond od 36.155 knjiga, što iznosi 4 knjige po stanovniku²⁷. Time knjižnica zadovoljava ovaj standard koji propisuje barem 3 knjige po stanovniku. Zbog nedostatka prostora veliki dio fonda (4.303 naslova evidentiranih po autoru i naslovu) pohranjen je u spremištu Pučkog otvorenog učilišta „Milutin Cihlar Nehajev“.

Knjižnični fond čine:

- opća zbirka
- zbirka periodike
- zavičajna zbirka
- referentna zbirka
- zbirka AV građe.

Zbog nedostatnih financijskih sredstava djelatnici GK Senj pri nabavi građe trude se što racionalnije zadovoljiti uvjete potražnje stoga ne čudi da najveći udio u knjižnom fondu ima beletristika (70%) i to su traženi, prvenstveno recentni naslovi

²⁶ Standard za narodne knjižnice. Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/270810.html> (7.12.2014.)

²⁷ Gradska knjižnica Senj. Izvješće o radu za 2013. godinu.

i literatura za djecu i mlade. Slijedi stručna literatura (19%), a potom zavičajna zbirka (11%)²⁸.

Knjižnica u zbirci periodike ima 6 dnevnih novina i 18 časopisa. Zbog nedostatka prostora dnevna periodika čuva se 30 dana.

U skladu sa svojom obvezom središnje narodne knjižnice, Gradska knjižnica Senj već trideset godina kontinuirano sakuplja građu za svoju zavičajnu zbirku. Osim što sakuplja, Knjižnica istražuje, obrađuje, pohranjuje i daje na korištenje knjižničnu građu o topografiji, povijesnom i kulturnom razvitku područja na kojem djeluje. Sama Zbirka, osim knjižne građe (1.012 svezaka knjiga) posjeduje i ostali tiskovni materijal – većinom sitni tisak (plakati, leci, pozivnice, prospekti...), periodiku i AV građu koja je sadržajno vezana uz Senj i okolicu.

AV odjel posjeduje najvećim dijelom CD-ove i CD-ROM-ove, te DVD-ove a značajan dio čine i umjetnička djela (slike) izložene u prostorijama Knjižnice.

3.3. Revizija, pohrana i zaštita građe

Gradska knjižnica Senj je 2008. godine nakon preseljenja u novi prostor, sukladno Pravilniku o reviziji i otpisu knjižnične građe, provela reviziju.

Revizijom je utvrđeno:

- koje su knjige otuđene i uništene, bilo pri preseljenju ili pri uporabi;
- koje knjige zahtijevaju preuvezivanje;
- koje knjige sadrže zastarjele sadržaje;
- koje se knjige ne posuđuju više od 5 godina.

²⁸ Isto.

Otpisano je 108 knjiga, a 50 knjiga poslano je na uvez.²⁹

Knjižnica svake godine provodi otpis građe temeljem Pravilnika o reviziji i otpisu knjižnične građe. Tako je primjerice u razdoblju od 28. listopada do 28. studenog 2013. godine iz fonda izdvojeno 239 naslova. Postupak otpisa odvijao se prema postupcima dopuštenim i propisanim u Pravilniku. Sva dokumentacija o otpisu poslana je na očitovanje Matičnoj službi za narodne knjižnice pri Zavodu za knjižničarstvo Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu i nadležnoj Matičnoj knjižnici u Gospić koje su prihvatile otpis navedenih naslova³⁰.

Zaštita građe zadatak je svake knjižnice. Tijekom godine u senjskoj se knjižnici kontinuirano vodi računa o oštećenim knjigama koje se najčešće zaštićuju folijom te o vrijednim knjigama koje se također umotavaju u plastičnu foliju kako bi se spriječilo njihovo oštećivanje. Građa iz referentne i zavičajne zbirke zbog svoje se vrijednosti koristi samo u čitaonici Knjižnice.

Preseljenjem u novi prostor knjižnica je opremljena protuprovalnim, protupožarnim i drugim sigurnosnim sustavima te je riješen problem slabe izolacije i loših instalacija. No ni novi prostor, iako vrlo atraktivan korisnicima, nije dovoljno velik. Naime, kako bi zadovoljio standarde³¹ novi bi prostor trebao imati 360m². Trenutno knjižnica na raspolaganju ima oko 200m² prostora, a dio fonda je dislociran i pohranjuje se u prostorijama Pučkog otvorenog učilišta „Milutin Cihlar Nehajev“. Gradske vlasti upoznate sa situacijom još 2008. godine.

Trenutno se radi na rješenju ovog problema. U planu je zajednički projekt Pučkog otvorenog učilišta „Milutin Cihlar Nehajev“, Gradskog muzeja Senj i Gradske knjižnice Senj koji bi se, uz pomoć Grada Senja i Agencije za razvoj Grada Senja,

²⁹ Prpić, A. Narodne knjižnice Ličko-senjske županije.

³⁰ Gradska knjižnica Senj. Izvješće o radu za 2013. godinu.

³¹ Standard za narodne knjižnice.

kandidirao za financiranje iz europskih fondova. Tim sredstvima uredio bi se prostor koji bi bio svojevrstan Kulturno-informativni centar za te tri ustanove. U sklopu te zgrade osigurao bi se, između ostalog, i prostor za skladištenje knjižnične građe čime bi se rasteretile police same Knjižnice te omogućio bolji pristup građi.

3.4. Korisnici i usluge za korisnike

Prema posljednjim statističkim podacima³² područje grada Senja ima 7.182 stanovnika, a prosječna starost najveća je upravo u Ličko-senjskoj županiji. Stoga ne čudi što upravo ova skupina korisnika, uz djecu osnovnoškolske dobi, najčešće posjećuje Knjižnicu (Slika 2)

Slika 2. Čitaonica GK Senj

Prilikom formiranja svoje politike i poslovanja, Gradska knjižnica Senj nastoji zadovoljiti potrebe svih korisnika a ponajviše potrebe navedenih dobnih skupina. Pritom ne prestaje voditi brigu o ostalim korisnicima te se trudi sakupljati i čuvati baštinu samog grada Senja poznatog po svojoj bogatoj povijesti i kulturi.

³² Podaci preuzeti sa stranice Državnog zavoda za statistiku. Dostupno na: <http://www.dzs.hr> (10.12.2014.)

Prema podacima iz 2013. godine Gradska knjižnica Senj (uključujući i ogranke) imala je 1.030 članova³³, no ne smije se zanemariti ni činjenica da je Senj turističko mjesto pa je u ljetnim mjesecima povećan broj tzv. „vikendaša“, odnosno korisnika koji knjižnicu koriste za vrijeme godišnjih odmora.

U postocima struktura korisnika za 2013. godinu izgleda ovako: predškolci (1%), učenici osnovne i srednje škole (26%), studenti (2%), zaposleni (29%), nezaposleni (20%) te umirovljenici (22%). Knjižnicu, uključujući i ogranke, posjetilo je ukupno 22.414 korisnika i posuđeno je 19.036 knjiga³⁴.

Usluge koje Gradska knjižnica Senj nudi svojim korisnicima kao i cjelokupnoj senjskoj populaciji podijeliti mogu se podijeliti na organiziranje kulturnih događanja te na dio koji se odnosi na pružanje informacija korisnicima. Sukladno tomu, korisnici Knjižnice svakodnevno mogu dobiti sve informacije o knjižnoj građi (usmeno i putem telefona) te pomoć pri odabiru i pronalaženju građe (preporuke za čitanje). Također, zaposlenici Knjižnice pomažu korisnicima pri pronalaženju literature za seminarske i maturalne radnje i pružaju usluge rezervacija knjiga, a korisnicima su na raspolaganju i računala za pretraživanje interneta (traženje informacija, slanje i pregledavanje elektroničke pošte). Po potrebi osoblje Knjižnice korisnike educira i osposobljava za samostalan rad na računalu.

Poseban zadatak Gradske knjižnice Senj, u segmentu rada s korisnicima, je poticanje kulture knjige i čitanja koje se odvija u sklopu niza programa kulturno-animacijskih aktivnosti koje Knjižnica provodi tijekom godine. Već spomenuta suradnja s lokalnim dječjim vrtićem, školama, udrugama i drugim ustanovama u

³³ Gradska knjižnica Senj. Izvješće o radu za 2013. godinu.

³⁴ Isto.

kulturi sve je prisutnija u životu Knjižnice, a za cilj ima promociju Knjižnice i osviještenost o njejoj važnosti za svakodnevni život zajednice. Osim postava izložbi i promocija književnih djela, obilježavanja važnih obljetnica, organiziranih posjeta učenika i predškolaca kojima je Knjižnica organizator, neke od aktivnosti u 2013. godini ostvarene u suradnji s drugim ustanovama. Gradska knjižnica Senj aktivno surađuje s Obiteljskim centrom Ličko-senjske županije (savjetovanje i druženje, odnosno popularno nazvano biblioterapija, pod nazivom *Četvrtak sa psihologom*), a česta su i predavanja osmišljena od strane Senjske lige protiv raka te ona u organizaciji Nacionalnog parka Sjeverni Velebit i Parka prirode Velebit. Aktivno je obilježen Mjesec hrvatske knjige pod geslom *Tko čita (ne) skita*. U sklopu te manifestacije Knjižnica se uključila i u nacionalnu kampanju za poticanje čitanja na glas *Čitaj mi*, organiziravši radionice za djecu i roditelje. Tijekom Mjeseca hrvatske knjige senjski predškolci i učenici nižih razreda osnovne škole tradicionalno posjećuju su Gradsku knjižnicu Senj gdje su se na zabavan i njima primjeren način upoznaju s knjižnicom (Slika 3). Za svako događanje izrađeni su plakati i pozivnice te poslane obavijesti na lokalni radio i web stranice³⁵.

Slika 3. Dječji odjel GK Senj

³⁵ Isto.

Knjižnica se u travnju 2014. godine prvi puta pridružuje nacionalnoj kampanji pod nazivom Noć knjige koja promovira knjigu i čitanje. U sklopu te manifestacije posjetitelji su mogli uživati u bogatom kulturno-zabavnom programu, a svim građanima koji slave rođendan ili imendan na blagdan Svetog Jurja darovana je besplatna godišnja članarina. Tijekom Noći knjige održano je predstavljanje knjige M. Krmpotića *Adam i njegovo rebro*, posjetitelji su mogli razgledati postav izložbe ili pogledati neke od projekcija filmova tematski vezanih uz ljepote Velebita. Cijelu noć, u suradnji s lokalnom humanitarnom udrugom, odvijala se humanitarna prodaja knjiga (Slika 4)³⁶.

Slika 4. Noć knjige 2014.

Zaključno, Gradska knjižnica Senj trudi se upotpuniti kulturnu ponudu grada, te u nedostatku sličnih sadržaja kojima veći gradovi ne oskudijevaju (kino, kazalište) uspijeva u svojoj ulozi *kulturne žile kucavice* grada. Dokaz tomu je brojna posjećenost i dobar odziv građana na manifestacije koje organizira. Pri tomu Gradska knjižnica Senj ne odstupa od *modusa operandi* ostalih narodnih knjižnica u Hrvatskoj³⁷, pa usprkos nedostatnom financiranju uspješno ostvaruje svoju

³⁶ Gradska knjižnica Senj. Događanja 2014. godine.

³⁷ Usp. Stipanov, Josip; Slobodanac, Jadranka. Narodne knjižnice u okviru strategije razvoja RH. // Narodne knjižnice u novoj Europi : utjecaj globalizacije i informatizacije na narodne knjižnice u tranzicijskim zemljama : zbornik radova. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, Gradska knjižnica, 2003.

kulturno-animacijsku djelatnost raznovrsnim programima i aktivnostima, posebice tijekom Mjeseca hrvatske knjige i Noći knjige. Smještena u obalnom području, kao i većina sličnih knjižnica, razvila je tijekom ljetnih mjeseci funkciju kulturnog turizma.

4. Informatizacija kataloga Gradske knjižnice Senj

Svrha ovog istraživanja je opisati problematiku informatiziranja kataloga manje gradske knjižnice te pokušati objasniti i otkloniti neke od nedoumica s kojima se susreću knjižničari prilikom implementacije nove programske podrške u knjižnični sustav. Poglavlje sagledava različite faze implementacije knjižničkog kataloga senjske knjižnice, od prve konverzije zapisa pri prelasku na programsku podršku Medved koju je razvila knjižnica Medveščak sredinom 90-tih godina prošlog stoljeća, pa do razdoblja korištenja programa Medved, njegovih prednosti i nedostataka koji su rezultirali potrebom za prelaskom na novu programsku podršku ZaKi. Za potrebe rada provedeno je ispitivanje u dvjema primorskim knjižnicama, u Gradskoj knjižnici Crikvenica i u Narodnoj čitaonici i knjižnici Novi Vinodolski³⁸, koje su tijekom 2014. prešle sa sustava Medved na programsku podršku ZaKi. Ove knjižnice osim što dijele iskustvo korištenja programa ZaKi, dijele sličnost s Gradskom Knjižnicom Senj regionalno-geografskim položajem i brojem stanovnika. Za zaključna razmišljanja ovog poglavlja važno je napomenuti, s obzirom da se govori o programu koji je nastao u suradnji sa zagrebačkim knjižnicama, da svojom veličinom spomenute knjižnice odgovaraju veličini jedne manje zagrebačke područne (kvartovske) knjižnice. Osim knjižnica, kontaktirani su djelatnici tvrtke VIVA info d.o.o.³⁹ i voditeljica radne skupine za razvoj Kataloga KGZ⁴⁰ te su u razgovoru sa stručnjacima prikupljeni dodatni podaci relevantni za konverziju podataka baze i rad u sustavu ZaKi.

³⁸ Podaci prikupljeni razgovorom s knjižničarima narodnih (gradskih) knjižnica Crikvenica i Novi Vinodolski početkom veljače 2015.

³⁹ Hunjadi Ivan. Osobni intervju. 4. veljače 2015.

⁴⁰ Gjurković-Govorčin, Rajka. Programska podrška ZaKi. Osobna e-mail poruka. 10. veljače 2015.

4.1. Programska podrška Medved

Prva faza informatizacije Gradske Knjižnice Senj (GK Senj) započela je 1994. godine konverzijom kataloga na listićima u programsku podršku Medved koju tih godina razvija knjižnica Medveščak. Medved je integrirani knjižnični sustav (IKS), modularno koncipiran – podržava katalogizaciju (uz korištenje normativnih datoteka), inventarizaciju, pretraživanje, ispis kataložnih listića te ispis za potrebe izrade Biltena prinova⁴¹. Program Medved, prvi knjižnični softver u Hrvatskoj, čini skupina aplikacija: CIBIGA, GITA, KNJIGA, NORMA i BILTEN. Cilj projekta knjižnice Medveščak – program Medved bila je informatizacija knjižničnog poslovanja kao odgovor na potrebe novog doba posebice ponukana širom uporabom osobnih računala. Svrha programa bila je osuvremeniti knjižnično poslovanje i unaprijediti usluge koje knjižnica pruža korisnicima. Projekt kao osnovni zadatak postavlja što brže dolaženje do adekvatne i potpune informacije. U tu svrhu stvorene su dvije osnovne aplikacije: KNJIGA (program za stručnu obradu građe) i CIBIGA (akronim za – Cirkulacija⁴² Bibliotečne Građe). Aplikacija KNJIGA olakšava sve stručne poslove obrade građe: katalogizaciju, klasifikaciju, inventarizaciju, predmetnu obradu, izradu sažetaka, a koristi se i pri poslovima nabave i revizije. Svi uneseni podaci odmah su dostupni za pretraživanje i tiskanje (kataložni listići, bilteni). Poslovi vezani uz korištenje aplikacije CIBIGA mogu se podijeliti u dvije osnovne skupine. Prvu čine poslovi u izravnom kontaktu s korisnicima: upis članova, posudba, rezervacije, vraćanje građe. Druga skupina poslova obavlja se interno, nakon kontakta s korisnicima. U ovu skupinu ulaze statističke obrade i izvještaji te tehnička obrada građe za posudbu.

⁴¹ Kesegić, B.; Martek, A. Knjižnica Hrvatskog državnog arhiva jučer, danas, sutra. Arhivski vjesnik 57(2014), str. 187-211. Dostupno na: <https://bib.irb.hr/datoteka/744206.08-KesegicMartek.pdf> (25.2.2015.)

⁴² Pod cirkulacijom se prvenstveno podrazumijeva postupak posudbe i povrata građe.

Ovu fazu informatizacije GK Senj osim preuzimanja i unošenja podataka iz navedene dvije aplikacije obilježilo je formiranje zapisa u bazi NORMA (normativna baza) kao i tiskanje biltena korištenjem aplikacije BILTEN.

Program Medved zahtjeva strojnu opremu koja radi na DOS operacijskom sustavu memorijskog kapaciteta ne manjeg od 20 MB te koristi UNIMARC format – format za strojno čitljivo katalogiziranje. GK Senj u to vrijeme raspolaže s jednim računalom na kojem je postavljen program Medved i jednim matičnim pisačem.

Namjena UNIMARC formata kao i ukupan međunarodni rad na standardizaciji za cilj ima olakšati razmjenu podataka. Program Medved ovaj zadatak rješava programom GITA. Baza se ažurira kvartalno, a Knjižnica mjesečno putem e-maila dobiva 1-2 datoteke na kojima su se nalazili novi naslovi. Dio naslova koji bi knjižnica posjedovala preuzimao se s GITA-e. U to vrijeme baza GITA sadrži oko 100.000 zapisa dok je fond GK Senj oko 13.600 naslova pa kooperativna katalogizacija dobro funkcionira. Program je podržavao i izvoz podataka za pretraživanje preko mrežnih stranica, no kako u Hrvatskoj krajem 20. stoljeća tek započinje značajniji razvoj informatizacije, najčešće je katalog bilo moguće pretraživati samo unutar prostorija knjižnice.

U idućem desetljeću program Medved dobro služi Knjižnicu, no početkom 2010-tih ekspanzivno dolazi do razvoja tehnologije, posebice interneta. Sadašnje stanje je sljedeće: aplikacije koje donekle zadovoljavaju uvjete poslovanja GK Senj su KNJIGA i CIBIGA. Ne koriste se aplikacije BILTEN i NORMA. Kako baza GITA ne uspijeva pratiti rast fonda, Knjižnica trenutno ima koristi od oko 30% zapisa GITA-e.

Aplikacije programa Medved temeljene na operacijskom sustavu DOS ne uspijevaju pratiti proces ubrzanog poslovanja koje diktira pojava interneta. Neki od problema koji se javljaju su: nemogućnost formiranja web kataloga, korištenje zastarjelog pisača čije je održavanje skuplje od nabave nove opreme, neprecizna

statistika koja je rezultat ručno odrađene cirkulacije građe, nemogućnost praćenja arhive čitanja te sve slabija tehnička podrška. Sve navedeno nuka Knjižnicu na razmišljanje o novim pravcima poslovanja. Tako se Knjižnica 2014. odlučuje za promjenu.

4.2. Programska podrška novije generacije

Kada govorimo o segmentu informatizacije knjižnica u Hrvatskoj poseban problem predstavlja činjenica da ne postoji jedinstven računalni program za knjižničarsku djelatnost koji bi olakšao međuknjižničnu razmjenu informacija, programa i knjiga. Prema podacima iz 2011. godine⁴³ u hrvatskim narodnim knjižnicama u upotrebi su sljedeći računalni programi i njihove verzije: Metel, MetelWin, Crolist Unix, CrolistDos, Zaki, Medved, Osa/ISIS, Bibliosam, CastelIT, Sovapro.

Uniformiranost ne postoji ni na županijskoj razini, što dodatno otežava funkcionalno povezivanje knjižnica, kooperativnu obradu knjižnične građe te razmjenu bibliografskih zapisa.

4.2.1. Programska podrška ZaKi

Imajući u vidu strategiju razvoja hrvatskih narodnih knjižnica u smislu provođenja kooperativne katalogizacije, ujednačavanja programske podrške na županijskoj razini, kao i prema susjednoj Primorsko-goranskoj županiji, kojoj GK

⁴³ Leščić, J. Hrvatske narodne knjižnice u 2011. godini. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 3/4(2012), 189-216.

Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/108> (4.2.2015.)

Senj oduvijek kulturno i povijesno gravitira, Knjižnica se nakon detaljnog informiranja odlučuje za programsku podršku namijenjenu radu sustava knjižnica ZaKi. Uz navedene, još su neki elementi prevagnuli u korist ZaKi-ja u odnosu na neka druga programska rješenja⁴⁴:

- ZaKi je „domaći proizvod“ nastao suradnjom stručnog osoblja Knjižnica grada Zagreba (KGZ) i hrvatske informatičke tvrtke koja je osigurala tehnološki modernu i stabilnu aplikaciju koja se neprestano usavršava, a knjižnicama u sastavu osigurava privatnost podataka
- aplikacija koristi UNIMARC standard što predstavlja svojevrsan nastavak dugogodišnje prakse rada u tom formatu
- omogućava komunikaciju s drugim katalozima u sustavu
- modul nabave dopušta računalno vođenje inventarnih knjiga te praćenje revizije i otpisa sukladno hrvatskom zakonodavstvu i knjižničnoj praksi
- normativna baza autorskih i predmetnih odrednica
- sučelje na hrvatskom jeziku i Windows okruženju
- održavanje protokola za povezivanje s drugim katalozima i repozitorijima te mogućnost naknadnog uvođenja uređaja za samozaduživanje (*selfcheck*) i uređaja za reviziju knjižničnog fonda temeljenu na RFID-tehnologiji.

Sredstva za nabavu programa trebala bi osigurati Ličko-senjska županija, a s realizacijom prelaska na novi softverski sustav kreće se početkom 2015. godine.

Mrežni informacijski sustav ZaKi⁴⁵ osigurava knjižnicama unutar svoje mreže deset modula koji obuhvaćaju segmente knjižničnog poslovanja – normativni zapisi,

⁴⁴ Brozović, S. Knjižnični sustav ZaKi – iskustvo visokoškolske ustanove. // HKD Novosti 62, travanj 2014.

Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/896> (10.2.2015.)

⁴⁵ Podaci preuzeti s internetske stranice VIVA info. Dostupno na: <http://www.vivainfo.hr/download/zakiletakfinal-1.pdf> (4.2.2015.)

bibliografska obrada, nabava, posudba, periodika, revizija i otpis, normativa knjižnice (inventarne knjige, zbirke, članovi...), međuknjižnična posudba, statistike te upravljanje sustavom.

Moduli sustava ZaKi temelje se na UNIMARC formatu te u potpunosti podržavaju nacionalni kataložni pravilnik i međunarodne standarde za bibliografsku i sadržajnu obradu različitih vrsta građe koje knjižnice posjeduju. Također, članicama sustav ZaKi osigurava kooperativnu katalogizaciju, bibliografsku i normativnu kontrolu, kontrolu pristupa pojedinim modulima, distribuciju novih modula i njihovih verzija, edukaciju osoblja i stalnu tehničku podršku. Iako ZaKi pokriva ukupno knjižnično poslovanje, za rad su bitni samo moduli i dijelovi sustava koji se bave katalogom i bibliografskom obradom građe.

Kako bi se što lakše provela konverzija zapisa kao i cjelokupnog poslovanja na novu programsku podršku, prikupljena su iskustva dviju primorskih knjižnica (Crikvenica i Novi Vinodolski) koje unazad godinu dana koriste sustav ZaKi. Njihova iskustva u realizaciji i korištenju programa podudaraju se s informacijama dobivenim od tima koji implementaciju provodi. Sama instalacija i podešavanje programske podrške obavlja se unutar 24 sata udaljenom administracijom. Nužni preduvjeti potrebni za instalaciju su: osobno računalo sposobno podržati MS Windows XP ili Win7 (s adekvatnom antivirusnom i antispam zaštitom), pisač, čitač barkoda, veza na internet, te osnovno poznavanje rada u Windows okruženju. Nakon instalacije slijedi migracija podataka s postojeće programske podrške koja ovisi o veličini baze, u slučaju GK Senj konverzija podataka obavlja se unutar jednog dana. Praksa pokazuje veliki postotak točnosti preuzetih zapisa, no postoji uvijek dio koji ostaje u tzv. *sivoj zoni*. Nakon uspješno implementirane programske podrške na samoj lokaciji knjižnice provodi se obuka knjižničara. Edukaciju provode kolege iz KGZ-a (Knjižnice grada Zagreba) ili netko od kolega iz matične

knjižnice ukoliko je ona članica ZaKi sustava. Broj radnih sati predviđenih za obuku zaposlenika i uvođenje knjižnice u rad do sada se pokazao dovoljnim (obično je dovoljan jedan radni dan). Prema iskustvu ponuđača i ispitanih knjižnica nema potrebe za zatvaranjem knjižnice tijekom ukupnog procesa, eventualno ukoliko je prijeko potrebno, knjižnica se zatvara na jedan dan jer tijekom same instalacije i migracije podataka ne postoji mogućnost unosa podataka u sustav.

Migracija podataka s postojeće programske podrške, u ovom slučaju Medved, radi se tako da ZaKi preuzima sve podatke iz baze Medved i usklađuje ih sa zapisima svoje baze. Program ZaKi, iako nudi široko opisivanje jedinice (anotacije, slike omota, preporuke za čitanje), inzistira na točnosti i uniformiranosti. Bibliografski zapisi se u sustavu ZaKi kontroliraju te ukoliko je zapis točan tj. podudara se s kontrolnim zapisom preuzima se u potpunosti onakav kakav je bio u „staroj“ bazi što znači da elementi karakteristični za pojedinačnu knjižnicu (signatura, inventarni broj, stručna oznaka) ostaju isti te nema potrebe za naknadnim unošenjem tih elemenata.

Sivu zonu ili *sive zapise* čine podaci čiji UNIMARC zapis nije usklađen sa zapisom UNIMARC-a koji koristi ZaKi ili podaci iz „stare“ baze koji u ZaKi-ju ne postoje. „Program ima neke svoje parametre (npr. autor, naslov, izdavač, ISBN i sl.) po kojima prepoznaje iste zapise, i ako se samo nešto od toga ne slaže, zapis se neće prevezati.“⁴⁶

Pri ulasku nove knjižnice u sustav dosta je velik broj takvih zapisa. Najčešće se radi o pogreškama (ispušteni ili nepotrebni razmaci, tipfeleri) koje su napravljene pri unosu zapisa u „staru“ bazu. Građa koja se nalazi u *sivoj zoni* dostupna je korisnicima za posudbu.

⁴⁶ Čavlek, Adriane. Odgovor na upit. Osobna e-mail poruka. 15. veljače 2015.

„Posudba knjiga, tj. vidljivost u katalogu vezana je uz primjerke. Znači, ako je na zapis vezan inventarni broj knjige dotične knjižnice i ako je u opciji dokument "skinuta" kvačica "na obradi", knjiga je vidljiva u katalogu i može se posuđivati. Za posudbu nije važna boja zapisa, već inventarni broj i barkod za posudbu! Naravno, da tako sivi, loši, nepotpuni zapis loše izgleda u katalogu, i trebalo bi ga što prije ispraviti.“⁴⁷

Dvije su mogućnosti čišćenja *sive zone*:

- zapis ispravlja sama knjižnica u skladu sa zapisom kakav propisuje ZaKi
- knjižnica šalje zahtjev za čišćenje *sivog zapisa* KGZ-u.

Svaka knjižnica trebala bi srediti svoj katalog, odnosno ispraviti svoje zapise. Knjižnica ima pravo prevezati samo svoje zapise ili napraviti novi zapis ukoliko ne postoji dobar zapis u bazi. U pravilu, nakon što knjižničari koji ulaze u sustav ZaKi prođu kratku obuku i ako edukator procijeni da osoba dobro katalogizira, svaka knjižnica ima barem jednu osobu s ovlastima i pravima katalogizacije.⁴⁸

Prema riječima A. Čavlek⁴⁹ obrada nije centralna, znači ne radi se isključivo u Zagrebu. Prema saznanjima ne postoji niti jedna knjižnica u sustavu koja nema pravo katalogizacije. Važno je napomenuti da baza dozvoljava postojanje samo jednog zapisa za naslov, pa se inzistira na točnosti i konzistentnosti. Katalogizatori, primjerice u većim i centralnim knjižnicama (Zagreb, Rijeka, Split), koji imaju sva prava obrade, mogu ispravljati, mijenjati i prevezivati sve zapise u bazi. Tako da, iako se prevezivanje ne radi centralno, katalogizatori često, kad naiđu na sive zapise, prevezuju, kontroliraju i sređuju bazu. Nešto više vremena posvećuje se sređivanju baze pri uključivanju nove knjižnice u sustav, ali kasnije to svaka knjižnica radi za sebe.

⁴⁷ Isto.

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ Isto.

Obje primorske knjižnice čišćenje *sivih zapisa* prilikom uključivanja u ZaKi sustav obavile su u suradnji s kolegama KGZ-a. Iskustva ispitanih knjižnica govore o preuzimanju gotovih zapisa koji već postoje u sustavu. Kako sve opisane knjižnice imaju manji opseg fonda u odnosu na zagrebački katalog većinom postoje već gotovi bibliografski zapisi koje knjižnica samo preuzima iz zagrebačkog kataloga. Primjerice prema riječima ravnateljice crikveničke knjižnice⁵⁰ preuzimanjem gotovih zapisa 300 novih naslova obradi jedan knjižničar u mjesec dana radeći pola radnog vremena dnevno na poslovima katalogizacije.

U slučaju da zapis ne postoji u bazi ZaKi, primjerice građa iz zavičajne zbirke ili stara građa iz spremišta koja nije bila zavedena niti u katalogu programa Medved, postupiti se može na isti način kao u slučaju *sivih zapisa* - knjižnica sama katalogizira knjigu ili šalje upit za pomoć KGZ-u.

„Svatko, tko prvi dobije knjigu u knjižnicu, i nakon što provjeri da nije već katalogizirana, može ju katalogizirati, a sve ostale knjižnice vežu svoje signature i inventarne brojeve na taj zapis. Isto tako, ako knjižnica, npr. u Senju ima neku knjigu, tj. samo ona u svom fondu, napraviti će zapis za tu knjigu.“⁵¹ Dakako, ukoliko je knjižnici potrebna pomoć pri katalogiziranju takve građe, obrada će se obaviti u kooperaciji s Gradskom knjižnicom u Zagrebu.

Spomenuto je da mrežni sustav ZaKi ima desetak modula (primjerice rad u A bazi, B bazi, nabavi i sl.) te postoji kontrola pristupa pojedinom modulu u svrhu kvalitetnog praćenja radnog procesa. Svakom knjižničaru u sustavu dodijeljene su ovlasti za rad unutar odjela na kojem radi. U većim centrima, gdje je rad strogo

⁵⁰ Krmpotić, Irena. Osobni intervju. 3. veljače 2015.

⁵¹ Čavlek, Adriane. Osobna e-mail poruka. 15. veljače 2015.

podijeljen po odjelima, takva su i prava, primjerice knjižničar na odjelu katalogizacije nema prava za npr. nabavu, unos računa i sl., ali ima sva prava koja se tiču obrade knjiga (katalogizacije, klasifikacije, povezivanja primjeraka sa zapisom). U manjim knjižnicama, gdje jedna osoba često radi i obradu i nabavu, može imati prava za sve te module.⁵²

ZaKi sustav nastao je u okruženju narodnih knjižnica, no posljednjih godina proširuje se na visokoškolske, školske knjižnice⁵³ i specijalne knjižnice. Ukratko ćemo prikazati iskustvo jedne visokoškolske knjižnice⁵⁴, koje se podudara s iskustvima opisanih narodnih knjižnica, u svrhu obrazloženja odabira Gradske knjižnice Senj upravo ovog mrežnog informacijskog sustava.

Pri migraciji podataka knjižnice zagrebačkog Ekonomskog fakulteta⁵⁵ posebno se ističe brzina izvedbe – svi bibliografski i normativni podaci, podaci o primjercima, korisnicima, trenutnoj posudbi i postojećim dugovanjima prebačeni su u roku od tjedan dana. Napravljene su prilagodbe za dio podataka u kojem se ZaKi i prethodni softver razlikuju – podaci o stručnim oznakama, ključnim riječima i evidenciji periodike. Tijekom vikenda provedena je migracija podataka o korisnicima tako da se početkom idućeg tjedna bez ikakvih tehničkih poteškoća krenulo s posudbom u novoj aplikaciji. Podaci iz starog sustava prebačeni su bez ijednog izgubljenog zapisa ili dijela zapisa.

Katalogizatori, koji su prvi krenuli s radom u novoj aplikaciji, iskazuju zadovoljstvo preglednim dizajnom sučelja za bibliografsku obradu i mogućnošću korištenja predložaka za različite vrste građe. Ističu jednostavnost rada s

⁵² Isto.

⁵³ Tendencija je Primorsko-goranske županije da ZaKi postane programsko rješenje i za školske knjižnice u svrhu ostvarenja jedinstvenosti knjižničnog softvera na županijskoj razini.

⁵⁴ Brozović, S. Knjižnični sustav ZaKi – iskustvo visokoškolske ustanove.

⁵⁵ Isto.

normativnim i kodiranim podacima. Aplikacija nudi mehanizme provjere ispravnosti pravila UNIMARC formata na razini sintakse pojedinog i između povezanih polja, koje katalogizatori često koriste. U postupku obrade moguće je prelaziti iz jednog u drugi modul ili paralelno raditi u više prozora. Ova mogućnost posebno je važna za malu knjižnicu u kojoj nema stroge podjele posla pa je uobičajeno da djelatnik na pultu ima otvoren modul posudbe i modul katalogizacije.

Budući da iskustva primorskih knjižnica govore većinom o preuzimanju gotovih zapisa prilikom katalogizacije, vrlo vjerojatno će isti primjer slijediti i Gradska knjižnica Senj, a posljednja navedena prednost nove aplikacije – mogućnost simultanog rada u više prozora, zasigurno će naći primjenu i u senjskoj knjižnici.

4.3. Nova generacija knjižničnih kataloga – Mrežni katalog ZaKi

„Novi naraštaj knjižničnih kataloga naziv je za kategoriju proizvoda koji nastaju u prvom desetljeću 2000-ih, dvadesetak godina poslije klasificiranja OPAC-a i desetak godina poslije pojave mreže, u razdoblju kada na tržištu sve brojnijih novih proizvoda neke knjižnice prvi put ne nabavljaju primarno tiskanu građu, nego prednost daju nabavi elektroničke građe, mjesno ili daljinski dostupne, pretplatom ili iz otvorenog pristupa.“⁵⁶

Prethodne generacije kataloga prednjače u pogledu tiskane građe, no zaostaju u pronalaženju i pristupu digitalnoj građi. Novi naraštaji kataloga svojim sučeljem, navigacijom i konfiguracijom te svojstvima poput pretraživanja i online prikaza sadržaja članaka, pretraživanja i prikazivanja digitalnih sadržaja iz fonda vlastite knjižnice (fotografije, rukopisi, novine) ili sadržaja repozitorija ustanove, bliži su popularnim internetskim pretraživačima.

Zadaća je nove generacija kataloga približiti korisniku pronalaženje i pristup građi sučeljem koje oponaša popularna mrežna mjesta. Osnovna obilježja sučelja tih kataloga trebala bi biti⁵⁷:

- redak za unos upita i pretraživanje riječima prirodnoga jezika u jednom polju
- smisleno nizanje rezultata pretraživanja prema važnosti
- fasetno pregledavanje za traženje, navigacijsko pomagalo pri odabiru najpovoljnijeg puta do rezultata
- provjera napisanoga formulacijom „Jeste li mislili...“
- preporuke za čitanje, slični naslovi prema predmetu, sadržaju i čitanosti

⁵⁶ Gjurković-Govorčin, R. Novi naraštaj knjižničnih kataloga : katalog Knjižnica grada Zagreba. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 3(2013), 127-146. str. 134. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/110> (16.2.2015.)

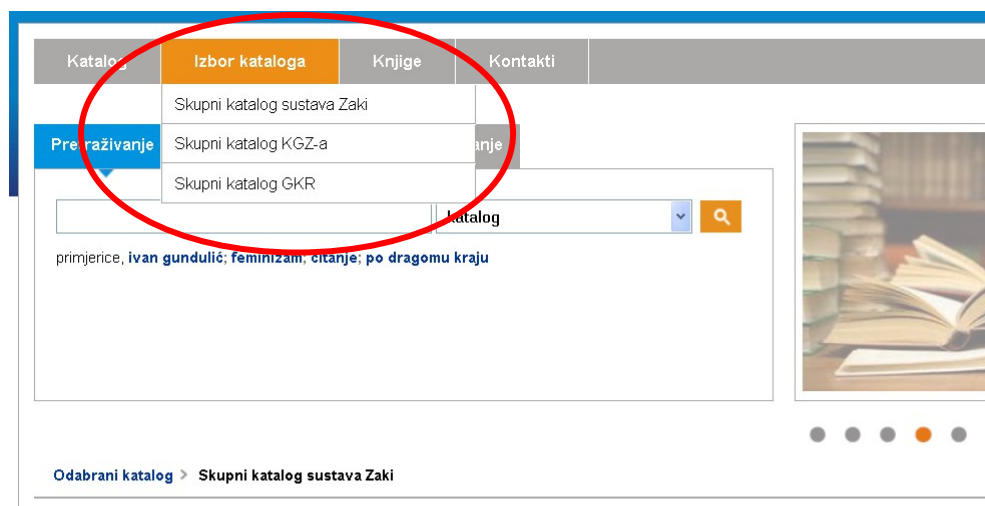
⁵⁷ Isto.

- jednostavna i samorazumljiva navigacija, lako praćenje kretanja pomoću postavljenih oznaka
- slikovnim i tekstualnim sadržajem obogaćene bibliografske jedinice (slikom omota, sažetkom ili sadržajem iz publikacije)
- personalizacija stranice
- spremanje sadržaja
- pristup sadržaju knjižnici dostupnih baza podataka, jednostavno prijavljivanje i pristup ili isporuka
- društveno označivanje, društvene mreže (poput anotacija i ocjena te ugrađena korisnička svojstva – web 2.0)
- pristup raznim repozitorijima, digitalizirane sadržaje raznih zbirki otvorenoga pristupa i pristupa s pretplatom
- integracija sadržaja na razini članka pomoću indeksa – skupljenih na lokalnoj razini ili istovremenim pretraživanjem zasebnih baza podataka.

Nije nužno potrebno da svaki katalog nove generacije ima sve navedene odlike. Ono što struka ističe kao ključna obilježja su pretraživanje riječima prirodnoga jezika u jednom naredbenom polju i fasetno pregledavanje. Rezultati pretraživanja grupiraju se u fasete, čija je zadaća olakšati traženje ili odabir željenog rezultata. Zasiurno da prisutnost nadziranih rječnika te temeljito obrađeni bibliografski podaci unutar formata strojno čitljive katalogizacije bitno određuju kvalitetu samog fasetnog pretraživanja.

4.3.1. Mrežni katalog ZaKi

Strategija razvoja narodnih knjižnica Republike Hrvatske 2013. – 2015. godine govori o umrežavanju knjižnica. ZaKi rješava umrežavanje knjižnica putem skupnog kataloga koji je dostupan na internetu⁵⁸. U skupnom katalogu moguće je izabrati, osim navedenog, skupne kataloge GKR-a (Gradska knjižnica Rijeka) i KGZ-a (Slika 5). Ostali katalogi vidljivi su kao dio skupnog kataloga te ne postoji mogućnost filtriranja po katalogu pojedine knjižnice (Slika 6).

Slika 5. Skupni katalog sustava ZaKi – Izbor kataloga

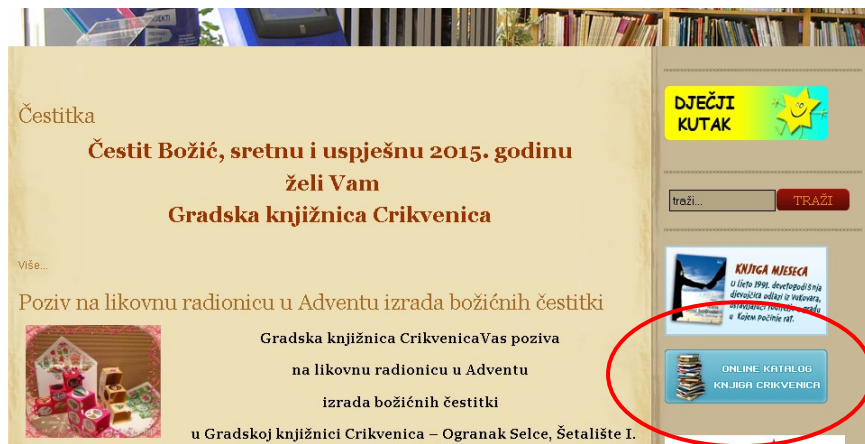
⁵⁸ Skupni katalog sustava ZaKi. Dostupno na: <http://katalog.zaki.com.hr/pages/search.aspx?¤tPage=1&searchById=-1> (17.2.2015.)

Lokacija	Signatura	Status	Napomena	Inventz
253-N	N 820(73)-31 CRE r	✓ Provjerite status		5779
Gradska knjižnica i čitaonica Frane Petrića Cres tel. 051 571-054				
Lokacija	Signatura	Status	Napomena	Inventz
259 Slobodan pristup - djeca	O CRE r	✓ Provjerite status		15789
Gradska knjižnica Crikvenica tel. 051 243 238; 051 782 091				
Lokacija	Signatura	Status	Napomena	Inventz
260 DO Slob.pr.(A)	O CRE r	✓ Provjerite status		26031
	O CRE r	✓ Provjerite status		26032
GKC Knjižnica Selce tel. 051/785-172				
Lokacija	Signatura	Status	Napomena	Inventz
261 DO Slobodni pristup (S)	D CREECH r	✓ Provjerite status		13063
Narodna čit. i knjižnica N.Vinodolski tel. 051/244-413				
Lokacija	Signatura	Status	Napomena	Inventz
265 Slobodni pristup (djeca)	O CRE r	✓ Provjerite status		67
Narodna knjižnica Kostrena tel. 051/289-578				
Lokacija	Signatura	Status	Napomena	Inventz
266 Slob.pr.-djeca i mladi	O CRE r	✓ Provjerite status		114

Slika 6. Prikaz knjižnice u sustavu ZaKi koja nema svoj mrežni katalog objavljen na internetu

Svaka knjižnica pri implementaciji programske podrške ZaKi dobiva vlastiti mrežni katalog (web katalog) dostupan na adresi *ime knjižnice.zaki.com.hr* koji je vidljiv u skupnom katalogu. Manje knjižnice rješavaju prisutnost kataloga u mrežnom okruženju na dva načina:

- ukoliko posjeduju vlastitu internetsku stranicu web katalog se prikazuje putem linka na stranici, te je vidljiv na internetu (primjerice Gradska knjižnica Crikvenica – Slike 7 i 8)
- knjižnice koje nemaju internetske stranice ili su stranice u izradi pretraživanje web kataloga knjižnice korisnicima omogućuju preko računala u samoj knjižnici te unutar skupnog kataloga (primjerice Narodna čitaonica i knjižnica Novi Vinodolski – Slika 6).

Slika 7. Mrežna stranica GK Crikvenica⁵⁹ – pristup mrežnom katalogu

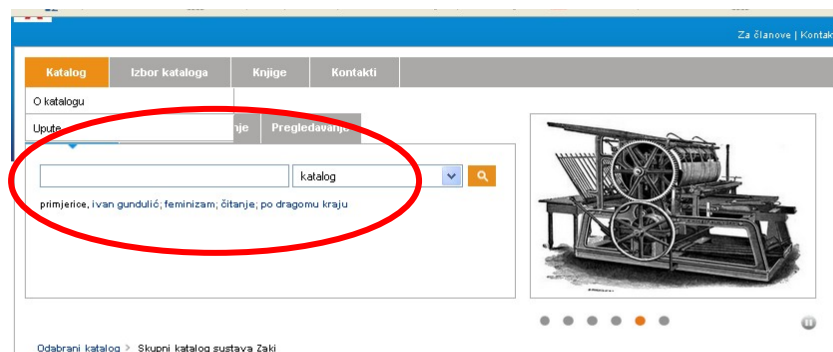
Slika 8. Mrežni katalog GK Crikvenica⁶⁰

Knjižnični sustav ZaKi nastao je suradnjom hrvatske informatičke tvrtke VIVA info i Knjižnica grada Zagreba. Kako se većim dijelom katalogizacija u malim gradskim knjižnicama obavlja preuzimanjem gotovih zapisa iz sustava te u suradnji sa zagrebačkom službom i odjelima, mrežni katalog ZaKi sagledavamo kroz njegovu povezanost s mrežnim katalogom Knjižnica grada Zagreba (KGZ).

⁵⁹ Mrežna stranica GK Crikvenica. <http://www.knjiznica-crikvenica.hr/> (17.2.2015.)

⁶⁰ Dostupno na: <http://crikvenica.zaki.com.hr/pages/search.aspx?¤tPage=1&searchById=-1> (17.2.2015.)

Novo sučelje mrežnog kataloga KGZ-a sa svojstvima nove generacije knjižničnih kataloga objavljeno je u proljeće 2013. godine. Novo sučelje, koje značajno pridonosi kvaliteti pretraživanja i vidljivosti zbirki, ima osnovna obilježja kataloga nove generacije – pretraživanje unosom u polje/redak za upit (Slika 9) i fasetno pregledavanje rezultata (Slika 10).

Slika 9. Skupni katalog ZaKi – polje/redak za upit.

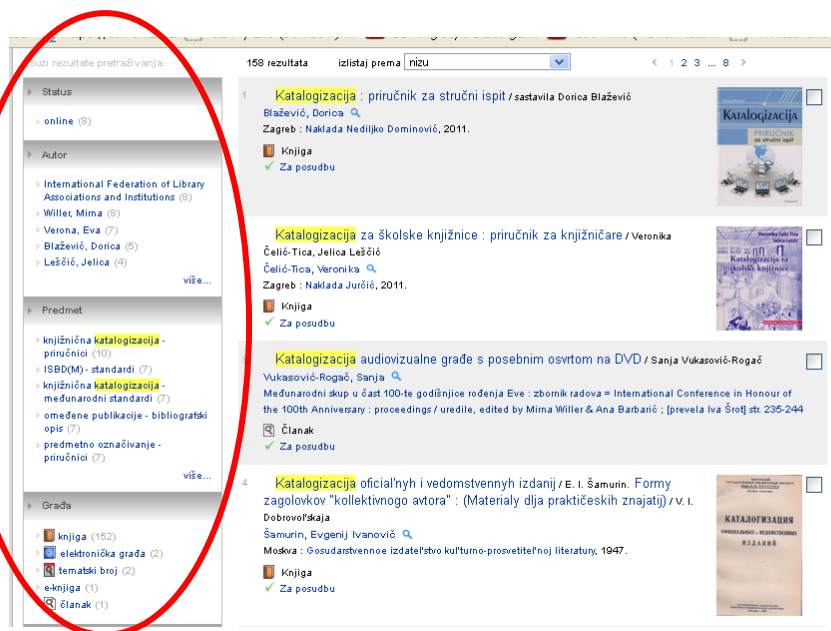
Polje za upit potpomognuto je alatom automatskog dopunjavanja koje se pokreće upisom trećega znaka u redak za upis. Unosom dodatnih podataka popis se sužava, a odabirom naziva iz popisa otvaraju se rezultati pretraživanja za taj upit. Pretraživanje ne zahtijeva cijelu riječ, a provjerom napisanoga ispisuju se rezultati formulacijom „Jeste li tražili - - -“.⁶¹

Rezultate pretraživanja moguće je suziti pomoću faseta (vrsta građe, godina izdavanja, lokacija, jezik). Ispisuju se svi pronađeni rezultati, u skupinama po 20 na stranici. Razvoj novog sučelja posebnu pažnju posvetio je izradi bibliografskog sustava, poboljšanje je vidljivo u preciznosti i točnosti pretraživanja, pristupanju informacijama potrebnih za pronalaženje, ispravnom nizanju rezultata pretraživanja prema izabranom pristupu upita, prikazivanju bibliografskih podataka te grafičkom

⁶¹ Gjurković-Govorčin, R. ZaKi: Mrežni katalog Knjižnica grada Zagreba. // HKD Novosti 62, travanj 2014.

Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/863> (18.2.2015.)

oblikovanju različitih skupina bibliografskog opisa radi brže identifikacije kataložnih podataka.⁶²

Slika 10. Skupni katalog ZaKi – fasetno pretraživanje.

Stranica s rezultatima (Slika 10) pruža sljedeće mogućnosti izbora rezultata pretraživanja⁶³: sužavanje rezultata pretraživanja i pregledavanje faseta, praćenje oznake kretanja, razvrstavanje rezultata prema pristupnicama autor, naslov ili godina objavljivanja, otvaranje pregledne kataložne jedinice autorskih ili predmetnih odrednica, kretanje poveznicama, šetanje stranicama rezultata, odabir zapisa rezultata, ulaznje u potpuni zapis jedinice, pristup cjelovitom sadržaju za digitaliziranu građu repozitorija ustanove, odabir kataloga iz mreže Knjižnica ili se može započeti novo pretraživanje.

Jedna od najtraženijih korisničkih usluga zagrebačkog kataloga je online rezervacija građe. Rezervacija elektroničkom poštom pokreće se klikom miša s

⁶² Isto.

⁶³ Gjurković-Govorčin, R. Novi naraštaj knjižničnih kataloga.

poveznice statusa građe s prikaza bibliografske jedinice (Slika 11). Rezervirati građu mogu i građani koji još nisu članovi Knjižnice.

The image shows a web interface for a library catalog. A modal window is open, titled "Upit o statusu građe za rezervaciju i posudbu". The window contains the following elements:

- Fields for "Ime i prezime" (Name and surname), "Broj iskaznice" (Library card number), and "E-mail".
- A text area containing the message: "Molim provjeru statusa građe za rezervaciju." (Please check the status of the item for reservation).
- A "Poruka" (Message) field at the bottom.
- Buttons for "Pošalji" (Send) and "Odustani" (Cancel).

The background shows a table of library items with columns: "Signatura" (Signature), "Status", "Napomena" (Notes), and "Inventar" (Inventory). The first item listed is "Rubindol / Sharon Creech ; [prevela s engleskoga Neda Jenj]. Zagreb : Algoritam, 2004." with an inventory number of 26032.

Slika 11. Usluga online rezervacije građe

Nakon što korisnik ispuni ponuđeni online obrazac i pošalje upit (poželjno je da korisnik navede sve podatke, a obavezan je podatak e-mail adresa) dobit će obavijest o uspješno poslanoj poruci. Nakon zaprimljenog zahtjeva i provjere statusa građe korisnik će dobiti obavijest elektroničkom poštom u okvirnom roku od 24 sata. Usluga se ne naplaćuje i slobodno možemo zaključiti kako je usluga pridonijela poboljšanju kvalitete poslovanja knjižnica u kojima se koristi.⁶⁴

Uz navedenu uslugu, kao prednosti novog kataloga koje su zanimljive i koje korisnici često koriste, izdvajaju se elementi: obogaćeni bibliografski zapis (slikom omota, anotacijom knjižničara i glazbenim isječkom), pristup poveznicama na Google books i cjelovitom sadržaju Hrčka – Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske, pristup pregledavanju podataka članskih stranica, popularne usluge preporučenih popisa novih i najčitanijih naslova (*Najčitanije* i *Novo u knjižnicama*) i usluga *Kontakt* dostupna na svakoj stranici zaglavlju i podnožju kataloga.⁶⁵

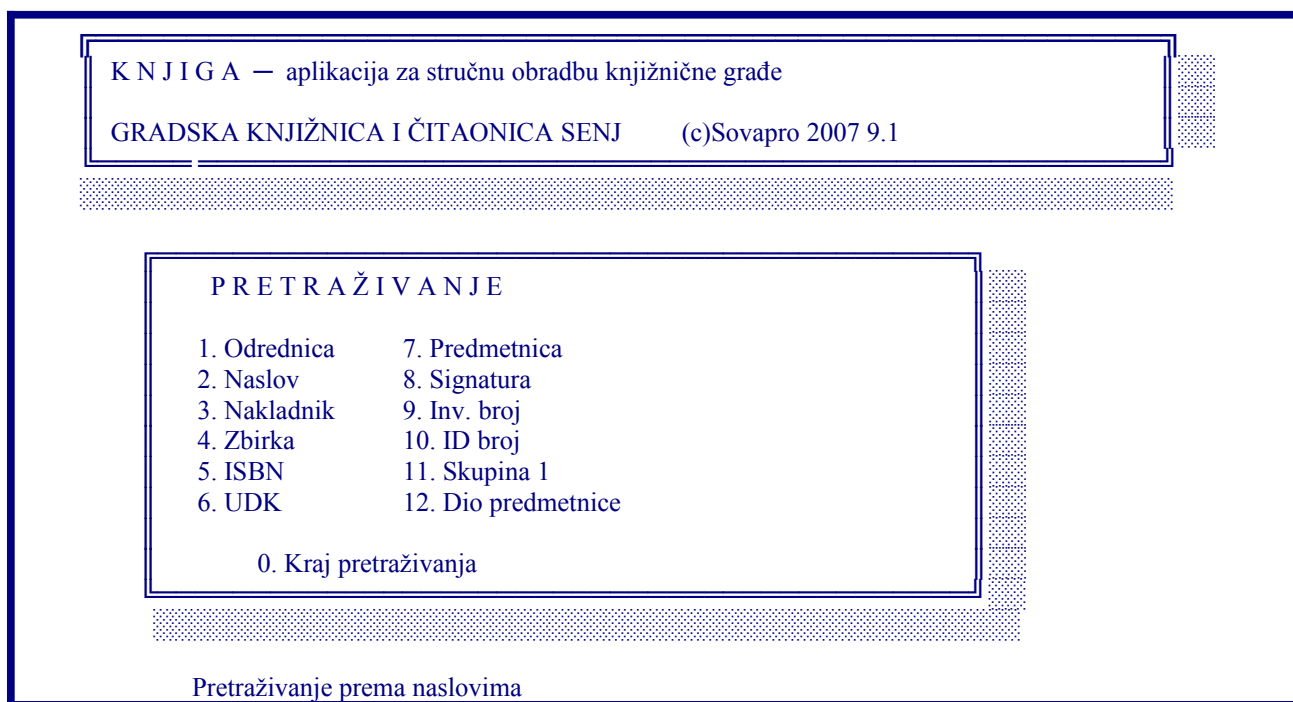
⁶⁴ Jelić, I. Rezervacija građe i Kontakt putem online kataloga u sustavu Zaki. // HKD Novosti 62, travanj 2014.

Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/865> (18.2.2015.)

⁶⁵ Gjurković-Govorčin, R. ZaKi: Mrežni katalog Knjižnica grada Zagreba.

4.4. Usporedba zapisa u katalogima Medved i ZaKi

Programska podrška Medved pristup katalogu omogućuje putem programa KNJIGA (Tablica 1).

Tablica 1. Sučelje programa KNJIGA GK Senj⁶⁶.

U bazi KNJIGA sadržana je sva građa koju knjižnica posjeduje⁶⁷. Iako program Medved ne omogućuje formiranje web kataloga, djelatnici katalogu mogu pristupiti putem računala u knjižnici na kojem je instalirana baza KNJIGA.

Za potrebe rada napravljena je usporedba na odabranom primjeru omeđene publikacije u katalogu KNJIGA Gradske knjižnice Senj i skupnom katalogu ZaKi. Odabrana je publikacija *Majke-kćeri: odnos utroje* autorice Caroline Eliacheff.

⁶⁶ Sučelje programa KNJIGA. GK Senj. (25.2.2015)

⁶⁷ U ovom dijelu rada bazu KNJIGA smatrati ćemo katalogom GK Senj.

4.4.1. Zapis u katalogu GK Senj

Iako je pristup katalogu KNJIGA informatički izvediv putem računala za korisnike unutar same knjižnice, GK Senj tu mogućnost nema. U knjižnici je baza KNJIGA dostupna samo osoblju knjižnice za potrebe stručne obrade građe. Praksa GK Senj pokazuje da katalog pretražuju knjižničari na korisnikov upit, pa se najčešće pretražuje po naslovu ili autoru.

Za odabrani primjer u polje za upit unesen je dio naslova. Ukoliko nije upisan točan naslov ili u bazi postoji više svezaka istog naslova katalog KNJIGA otvara popis s rezultatima pretraživanja za taj upit (Tablica 2). Za slučaj da u katalogu postoji samo jedan svezak traženog naslova ili je upisan cijeli naslov odmah se otvara ekran s bibliografskim zapisom publikacije.

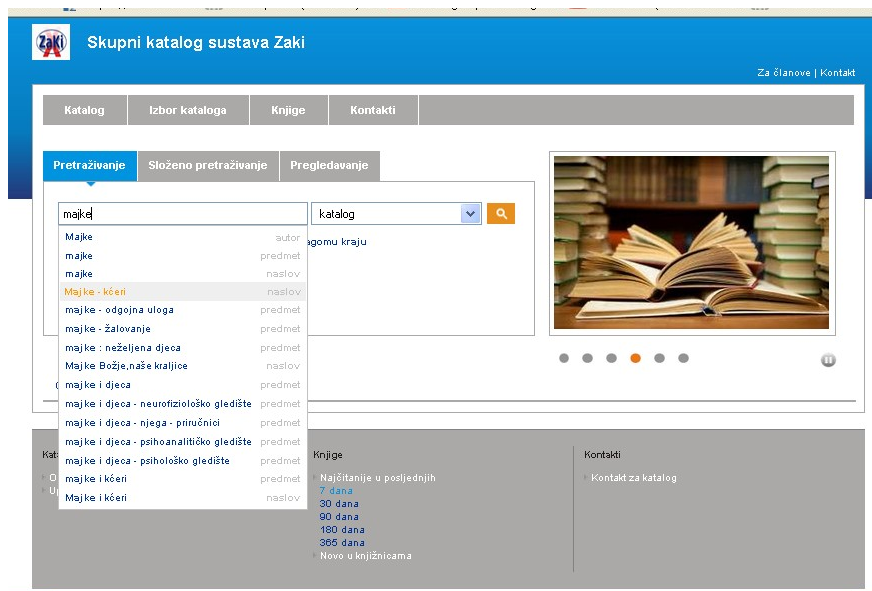
Id_broj:	Naslov:
9149	Majke - kćeri\$eodnos utroje\$fCaroline Eliacheff, Nathalie Hei
1368	Majmun i bit\$fAldous Huxley
3151	Majmun i naočale\$fGustav Krklec\$gUrednik Vera Babić
1857	Major Thompson otkriva Francusku\$fPierre Daninos\$gs francusko
2089	Majstor i Margarita\$fMihail Bulgakov\$gPrevela Vida Flaker
4185	Majstor i Margarita\$fMihail Bulgakov\$gprevela Vida Flaker(Pre
1604	Majstor igre\$fSidney Sheldon\$gPreveo s engleskoga Marijan Ore
4678	Majstor igre\$fSidney Sheldon\$gprevela s engleskoga Nataša Mod
1268	Majstor, Erskine Caldwell\$gBilješka o piscu
6120	Majstori graditelji\$fLe Corbusier,Miesvon der Rohe, Frank Lloy
9146	Majstori s mora\$e(antologija tekstova)\$fZdravko Reić\$g<fotogr
1624	Majčino srce\$fMarie Louise Fischer\$gS njemačkog preveo Zvonim
1112	Makar se i posvadali\$fVeselko Tenžera\$gBilješka o piscu
2687	Makedonski jezik u razvoju slavenskih književnih jezika\$fBlaž

ENTER-povratak ↓-red ↑-red ←-pomak → PgDn-dolje PgUp-gore ESC-prekid

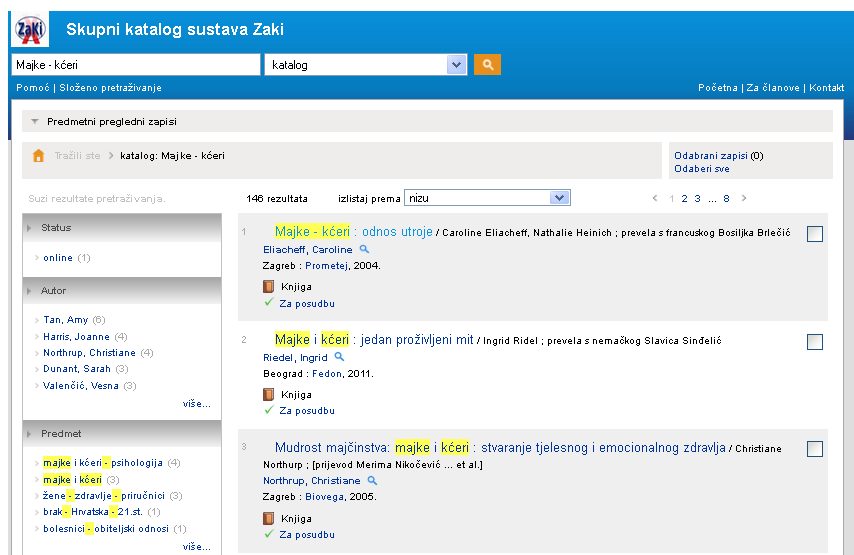
Tablica 2. Sučelje kataloga KNJIGA - rezultati pretraživanja za traženi upit⁶⁸.

⁶⁸ Rezultati pretraživanja za traženi upit u sučelju kataloga KNJIGA (25.2.2015.)

znakova popis se sužava, a odabrani naslov tipkom *Enter* ili klikom miša otvara rezultate pretraživanja za taj upit (Slika 13).

Slika 12. Skupni katalog ZaKi – automatsko nadopunjavanje⁷⁰.

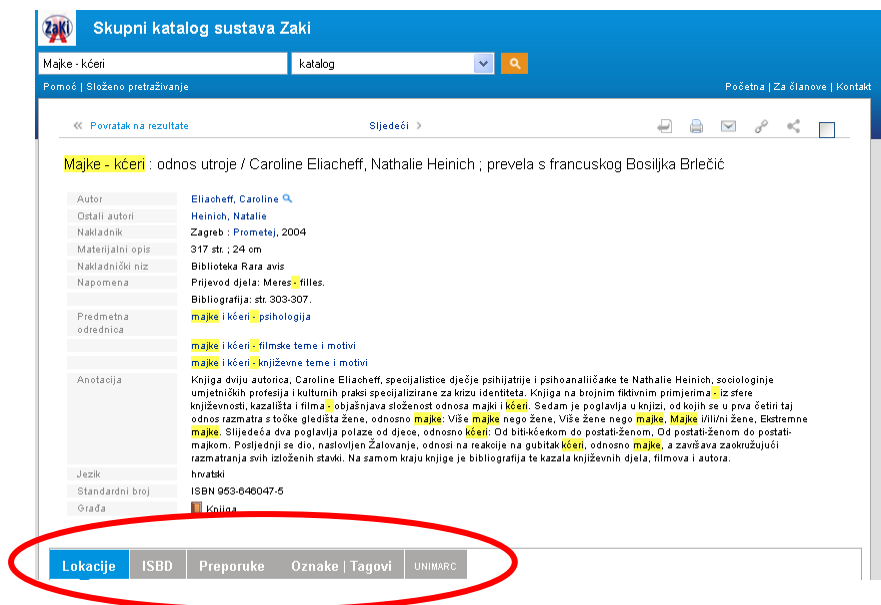

Slika 13. Rezultati pretraživanja za traženi upit⁷¹.

Klikom miša na odabrani naslov otvara se bibliografski zapis (Slika 14).

⁷⁰ Sučelje skupnog kataloga ZaKi. <http://katalog.zaki.com.hr/pages/search.aspx?¤tPage=1&searchById=-1> (26.2.2015.)

⁷¹ Rezultati pretraživanja skupnog kataloga ZaKi. <http://katalog.zaki.com.hr/pagesResults/rezultati.aspx?&action=search¤tPage=1&searchById=1&sort=0&spid=1&spv0=Majke+-+k%C4%87eri> (26.2.2015.)

Slika 14. Bibliografski zapis traženog naslova⁷².

Zapis je obogaćen anotacijom te omogućuje kretanje unutar kataloga poveznicama koje nude dodatne informacije. Pregledavati se mogu *Lokacije* tj. knjižnice sustava ZaKi koje posjeduju traženi naslov. Za svaku knjižnicu u sustavu vidljivi su podaci o signaturi i inventarnom broju, raspoloživost naslova, a neke knjižnice nude i mogućnost online rezervacije. Nadalje, dostupan je „klasični” prikaz kataložne jedinice (*ISBD*), katalog nudi *Preporuke* za dalje čitanje, *Oznake|Tagovi* upućuju korisnika na naslove slične tematike a dostupan je i prikaz UNIMARC zapisa.

Prednosti kataloga ZaKi opisane su u prethodnim poglavljima. Usporedba istog zapisa u ova dva kataloga pomalo je nezahvalna jer uspoređujemo katalog nastao u prošlom stoljeću kao dio prvog hrvatskog softvera razvijenog na DOS platformi i

⁷² Prikaz bibliografskog zapisa u sučelju skupnog kataloga ZaKi.

[http://katalog.zaki.com.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?
&action=search¤tPage=1&searchById=1&sort=0&spid0=1&spv0=Majke+-+k
%C4%87eri&selectedId=129002095](http://katalog.zaki.com.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?&action=search¤tPage=1&searchById=1&sort=0&spid0=1&spv0=Majke+-+k%C4%87eri&selectedId=129002095) (26.2.2015.)

katalog nove generacije nastao u ovom tisućljeću. Naravno da su razlike velike i vidljive, od samog izgleda sučelja, mogućnosti pristupa i kretanja katalogom.

Za razliku od mrežnog kataloga ZaKi, katalog GK Senj nije dostupan online. Kod kataloga KNJIGA prisutne su neke od karakteristika OPAC-a prve generacije⁷³:

- namijenjen je prvenstveno knjižničarima
- nudi pretraživanje po autoru, naslovu, signaturi
- kataložni zapis sastoji se od: podatka o autoru, naslovu i godini izdavanja, inventarnom broju, signaturi (ali ne postoji podatak o statusu jedinice građe)
- nudi pretraživanje po predmetnicama
- „preslika“ je kataloga na listićima.

Pretraživanje u oba kataloga ne zahtjeva upis cijelog naslova (primjerice naslov s podnaslovom). Oba kataloga pronalaze rezultate upisom dijela naslova u polje za upit. ZaKi brže nudi i pronalazi relevantne rezultate (za prvu upisanu riječ naslova), dok je kod KNJIGE za upis *majke – kćeri* bilo potrebno strelicama „šetati“ do traženog naslova.

U oba kataloga stručna obrada za odabranu publikaciju usklađena je s nacionalnim pravilnikom i standardima, odrednica i kataložni opis gotovo se podudaraju⁷⁴. Stoga se može pretpostaviti da će se ovaj odabrani naslov uspješno „prevezati“ pri konverziji podataka.

Nakon analize odabranog primjera, može se zaključiti da će podatke o publikaciji korisnik pronaći u oba kataloga. No, razlika je u tome da je ZaKi katalog nove generacije primjeren današnjem korisniku naviklom na internetsku navigaciju te omogućuje korisniku samostalno pretraživanje kataloga, dok je katalog KNJIGA

⁷³ Barbarić, A. Povijesni pregled razvoja OPAC-a. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 46, 3/4(2003), str. 48-58.

Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/87> (26.2.2015.)

⁷⁴ Zapisi se razlikuju samo *Napomeni* (Skupina 7 ISBD-a) – navođenje broja stranica u Bibliografiji.

prvenstveno namijenjen knjižničarima za stručnu obradu i kompliciran korisnicima za samostalno pretraživanje.

Nakon analize podataka prikupljenih od knjižnica koje koriste programsku podršku ZaKi kao i tima koji je sam program razvio i implementirao, može se sa sigurnošću tvrditi da će prelazak na novi knjižnični sustav zasigurno unaprijediti cjelokupno poslovanje Gradske knjižnice Senj. Broj knjižničara zaposlenih u malim knjižnicama, kakva je senjska, ne omogućuje da jedna osoba bude zadužena samo za obradu građe pa mogućnosti koje nudi ZaKi, primjerice istovremen rad u više modula, kooperativna katalogizacija, skupni mrežni katalog, olakšavaju rad i pružaju mogućnost kvalitetnijeg ophođenja s korisnicima. Prisutnost knjižnice u mrežnom okruženju, koja je sa starim programom senjskoj knjižnici teško ostvariva, migracija knjižnične građe i usluga na internet kao i privlačno sučelje danas su neophodni želi li knjižnica opstati i konkurirati popularnim mrežnim mjestima koja su postala uobičajen i možemo reći prvi izbor za brzu i jednostavno dostupnu informaciju. Nova generacija kataloga ZaKi koji bi trebao stići u GK Senj 2015. godine, pruža slobodan pristup informacijama o građi koju knjižnica posjeduje, a novo sučelje koje omogućuje uz „klasično“ pronalaženje knjiga, AV i elektroničke građe i pristup cjelovitom sadržaju nekih online publikacija značajne su novine za senjski knjižnični katalog.

ZAKLJUČAK

Kroz prikaz rada Gradske knjižnice Senj, s naglaskom na informatizaciji njezinog kataloga što je tema ovoga diplomskog rada, pokušala se objasniti knjižnična praksa jedne male hrvatske gradske knjižnice u domeni katalogizacije. Abecedni katalog, kao primarno pomagalo knjižnice koje korisnicima pomaže identificirati i pronaći građu koju trebaju, početkom novog tisućljeća usklađuje svoje ciljeve s aktualnom populacijom korisnika. Kataloge na listićima zamijenio je OPAC, a svaka nova generacija OPAC-a za glavni zadatak postavlja si pojednostavljivanje kataloga kako bi ga korisnici lakše koristili. No, ni preseljenje kataloga na web, tj pojava WebPac-a, iako značajna promjena u dostupnosti informacija korisnicima o građi koju knjižnica posjeduje, nije u potpunosti uspjela dostići taj cilj. OPAC dostupan na internetu – WebPac i dalje zahtjeva korisnika koji posjeduje znanje kako se služiti katalogom ili korisnik katalogu pristupa uz pomoć knjižničara. Novo tisućljeće i pojava „digitalnih urođenika“, nove generacije korisnika, potiču knjižnice na razmišljanje o prilagodbi kataloga i knjižničnih usluga kako bi bili konkurentni popularnim mrežnim mjestima poput Google-a ili Amazona. U tu svrhu knjižnice u prvom desetljeću 21. stoljeća stvaraju novu generaciju kataloga koja svojim svojstvima poput polja za pretraživanje, automatskog nadopunjavanja, rangiranja rezultata po važnosti, fasetne navigacije i obogaćenog sadržaja osuvremenjuju katalog.

Glavni dio ovog diplomskog rada prati razvoj informatizacije Gradske knjižnice Senj od početaka – implementacije programa Medved, prvog knjižničkog softvera u Hrvatskoj, do prelaska na programsku podršku novije generacije – ZaKi. Program Medved, iako pionir među hrvatskim knjižničnim programskim podrškama, nije se

uspio prilagoditi sve zahtjevnijoj korisničkoj populaciji ni naglom tehnološkom razvitku, pa većina knjižnica kojima su financijske mogućnosti pružile izbor, početkom 21. stoljeća zamjenjuju Medved suvremenijim programskim rješenjima. Novo tisućljeće i pojava nove generacije knjižničnih kataloga obilježena je suradnjom knjižnica i informatičkih tvrtki. Ta suradnja ne zaobilazi niti knjižnice koje još uvijek svoje poslovanje obavljaju unutar programske podrške Medved. Prisutnost kataloga knjižnice na internetu danas je neophodna za kvalitetan pristup informacijama. Sam program Medved, razvijen na DOS platformi, ne omogućava mrežni katalog. Knjižnice unutar sustava Medved koje žele omogućiti korisnicima pregledavanje svog kataloga putem interneta, sklapaju ugovore s informatičkim tvrtkama koje osmišljavaju web stranice i web sučelja kataloga knjižnice. Rezultat su neujednačena sučelja i pristupi katalogu pa takva rješenja možda zadovoljavaju neke fakultetske⁷⁵ knjižnice, no ne i narodne. Ove dvije vrste knjižnica razlikuju se po vrsti građe i korisničkoj populaciji. Narodne knjižnice, kao obavijesno središte zajednice u kojoj djeluju, svojim korisnicima trebaju omogućiti neposredan pristup svim vrstama informacija i znanja. Neke od zadaća koje 21. stoljeće postavlja narodnim knjižnicama poput podupiranja demokracije, ekonomskog i društvenog napretka, osiguravanje preduvjeta za cijeloživotno učenje, njegovanje kulturne različitosti i omogućavanje pristupa internetu svim članovima njezine zajednice zasigurno su lakše ostvarive ukoliko je knjižnica prisutna i konkurentna u mrežnom okruženju. U tu svrhu Hrvatsko knjižničarsko društvo donosi prijedlog *Strategije razvoja narodnih knjižnica (Strategija)* koja kao nužan preduvjet ostvarenja ciljeva *Strategije* predlaže racionalizaciju i zajedničko upravljanje resursima u smislu provođenja kooperativne katalogizacije. Gradska knjižnica Senj svojim aktivnostima te formiranjem politike poslovanja prema suvremenijoj programskoj

⁷⁵ Knjižnice Veterinarskog fakulteta i Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu primjer su knjižnica koje koriste program Medved i imaju katalog dostupan na internetu.

podrsci ZaKi koja uključuje katalog nove generacije, kooperativnu katalogizaciju te bibliografsku i normativnu kontrolu usmjerena je prema zadacima koje *Strategija* postavlja hrvatskim narodnim knjižnicama. Veći dio ovog rada opisuje prednosti programske podrške i samog mrežnog kataloga ZaKi. Nakon provedenog istraživanja knjižnica koje koriste programsku podršku ZaKi kao i tima koji je sam program razvio i implementirao, ovaj rad zaključujemo mišlju da će Gradska knjižnica Senj kroz rad s katalogom nove generacije olakšati svakodnevno poslovanje što će omogućiti okretanje Knjižnice k novim zanimljivim projektima.

SAŽETAK

Rad prikazuje etape informatizacije kataloga Gradske knjižnice Senj, od prve konverzije kataloga na listićima na programsku podršku Medved do implementacije programske podrške novije generacije ZaKi. Budući da se opisuje informatizacija kataloga na primjeru Gradske knjižnice Senj, rad daje pregled recentnijih podataka poslovanja same Knjižnice. U radu se definira katalog, njegova svrha i razvoj do pojave OPAC-a, s naglaskom na abecedni katalog. Tumače se osnovne značajke narodnih knjižnica 21. stoljeća te se ističe važnost *Strategije razvoja narodnih knjižnica Republike Hrvatske 2013. – 2015.*

Ključne riječi: knjižnični katalog, narodna knjižnica, informatizacija kataloga, konverzija, Gradska knjižnica Senj, Medved, ZaKi.

Summary

Conversion of a City Library Catalogue : the example of the City Library Senj

In the thesis the conversion of the City Library Senj catalogue is described in detail, from the first retrospective conversion of the card catalogue into the Medved software application till the implementation of the new generation software application ZaKi. Recent data on the management and daily activities of the City Library Senj are also provided and discussed. The alphabetical author-title catalogue, its purpose and development until the introduction of OPAC, is also explained and discussed. The basic properties of public libraries in the 21st century are commented and the importance of the *Strategy of development of public libraries in the Republic of Croatia 2013-2015* is emphasized.

Keywords: author-title catalogue, public library, catalogue conversion, City Library Senj, Medved, ZaKi

Literatura

Barbarić, Ana. Povijesni pregled razvoja OPAC-a. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 46, 3/4(2003), str. 48-58.

Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/87> (26.2.2015.)

Brozović, Silvana. Knjižnični sustav ZaKi – iskustvo visokoškolske ustanove. // HKD Novosti 62, travanj 2014. Dostupno na:

<http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/896> (10.2.2015.)

Buckland, Michael. Preoblikovanje knjižničnih službi i usluga. Lokve : „Benja”, 2000.

Državni zavod za statistiku. Dostupno na: <http://www.dzs.hr> (10.12.2014.)

Gjurković-Govorčin, Rajka. Novi naraštaj knjižničnih kataloga : katalog Knjižnica grada Zagreba. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 3(2013), 127-146. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/110> (16.2.2015.)

Gjurković-Govorčin, Rajka. ZaKi: Mrežni katalog Knjižnica grada Zagreba. // HKD Novosti 62, travanj 2014. Dostupno na:

<http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/863> (18.2.2015.)

Gradska knjižnica Senj. Događanja 2014. godine.

Gradska knjižnica Senj. Izviješće o radu za 2013. godinu.

Horvat, Aleksandra. Knjižnični katalog i autorstvo. Rijeka : „Benja”, 1995.

Hrvatska enciklopedija : mrežno izdanje. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013-2014. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=30822> (20.1.2015.)

IFLA-ine Smjernice za narodne knjižnice. 2. hrv. izd. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.

Jelić, Ivan. Rezervacija građe i Kontakt putem online kataloga u sustavu Zaki. // HKD Novosti 62, travanj 2014. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/865> (18.2.2015.)

Kesegić, Branka; Martek, Alisa. Knjižnica Hrvatskog državnog arhiva jučer, danas, sutra. Arhivski vjesnik 57(2014), str. 187-211. Dostupno na: <https://bib.irb.hr/datoteka/744206.08-KesegicMartek.pdf> (25.2.2015.)

Knjižnice u procjepu : stručna obrada neknjižne građe : zbornik radova. Sisak : Knjižničarsko društvo Sisačko-moslavačke županije, 2014.

Leščić, Jelica. Hrvatske narodne knjižnice u 2011. godini. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 3/4(2012), 189-216. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/108> (4.2.2015.)

Narodne knjižnice u novoj Europi : utjecaj globalizacije i informatizacije na narodne knjižnice u tranzicijskim zemljama : zbornik radova. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, Gradska knjižnica, 2003.

Portal narodnih knjižnica. Dostupno na: <http://www.knjiznica.hr/obavijesti.php?id=54> (11.1.2015.)

Prpić, Ana. Narodne knjižnice Ličko-senjske županije : diplomski rad. Zagreb : Filozofski fakultet, 2009.

Skupni katalog ZaKi. Dostupno na: <http://katalog.zaki.com.hr/pages/search.aspx?¤tPage=1&searchById=-1> (17.2.2015.)

Standard za narodne knjižnice. Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/270810.html> (7.12.2014.)

Stipanov, Josip. Knjižnice i društvo. Zagreb : Školska knjiga, 2010.

Strategija razvoja narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj 2013. – 2015.

Dostupno na: http://www.hkdrustvo.hr/hr/novosti/odabrana_novost/507/?target=
(11.1.2015)

Tadić, Katica. Rad u knjižnici. Opatija : Benja, 1994. Dostupno na: <http://www.ffzg.unizg.hr/infoz/biblio/nastava/dz/text/katm.htm>

Verona, Eva. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. 2. izmijenjeno izd. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1986. Dio 1: Odrednice i redalice.

VIVA info. Dostupno na: <http://www.vivainfo.hr/download/zakiletakfinal-1.pdf>
(4.2.2015.)